دانشگاه گنبد کاووس
نشریه "حفاظت زیست بوم گیاهان"
دوره دوازدهم، شماره بیست و چهارم
http://pec.gonbad.ac.ir

علمی-پژوهشی

مطالعه اتنوبوتانی برخی گیاهان دارویی مبتنی بر دانش بومی زنان در شهرستان زنجان

زهره طغرانگار[1]، مهناز وفادار[1*]

[1]استادیار گروه زیست‌شناسی، دانشکده‌ی علوم، دانشگاه زنجان، زنجان

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۹/۲۳؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۱۶

چکیده

کاربرد گیاهان دارویی بومی به‌صورت سنتی برای مقاصد درمانی پیشینه‌ای طولانی در استان زنجان دارد. مطالعه حاضر به‌منظور دست‌یابی به دانش بومی زنان در مورد گیاهان دارویی منطقه و اثرات درمانی آن‌ها انجام گرفته است. پس از جمع‌آوری، پرس و شناسایی علمی گیاهان منطقه، مطالعه‌ای کیفی-پرسشنامه‌ای به‌همراه مصاحبه با جامعه آماری متشکل از ۹۰ زن در سه بخش شهرستان زنجان در طی سال‌های ۱۴۰۲-۱۴۰۱ انجام گرفت. به‌منظور بررسی و قیاس اهمیت دارویی گونه‌های گیاهی مورد مطالعه، ضریب فراوانی نسبی استناد (RFC) برای تمامی گونه‌ها محاسبه شد. نتایج حاصل از این تحقیق، نشان‌دهنده استفاده از ۱۹۳ گونه گیاهی متعلق به ۴۷ تیره است. بزرگترین تیره‌های گیاهی شامل کاسنیان (Asteraceae) با ۳۲ گونه، نعنائیان (Lamiaceae) با ۲۱ گونه، چتریان (Apiaceae) با ۱۸ گونه، گل‌سرخیان (Rosaceae) با ۱۵ گونه و باقلائیان (Fabaceae) و کلمیان (Brassicaceae) هر کدام با ۱۲ گونه گیاهی بودند. گونه‌های بولاغ اوتی (*Nasturtium officinale* R.Br.)، چای کوهی (*Stachys lavandulifolia* Vahl)، آویشن (*Thymus kotschyanus* Boiss. & Hohen.) و پنیرک (*Malva sylvestris* L.) بیشترین میزان ضریب RFC (۱) را دارا بودند. مهم‌ترین اندام‌های مورد استفاده گیاهان دارویی، گل، برگ، بذر، میوه و اندام‌های هوایی بوده و مهم‌ترین موارد دارویی و درمانی ذکر شده از سوی مصاحبه‌شوندگان در این پژوهش عبارتند از: مسکن ناراحتی‌ها و اختلالات گوارشی، مقوی دستگاه هاضمه، کاربردهای ضدعفونی‌کننده و ضدکرم، درمان بیماری‌های کبدی و تقویت‌کننده آن، درمان اختلالات تنفسی، مسکن درد و ضداسپاسم و معالجه ناراحتی‌های پوستی. یافته‌های حاصل از این تحقیق نشان‌دهنده تنوع فراوان گیاهان دارویی بومی در شهرستان زنجان است و لزوم حفاظت از این ذخیره‌گاه ارزشمند زیستی را بیش از پیش آشکار می‌سازد.

واژه‌های کلیدی: **طب سنتی، بیماری، زنان**

مقدمه

استفاده از گیاهان دارویی و بومی به‌صورت سنتی برای درمان و التیام بیماری‌های مختلف در دنیا و کشور ما سابقه‌ای بسیار طولانی دارد. مطالعه تاریخ علم گیاه‌شناسی که قدمت آن به پیش از میلاد مسیح می‌رسد و هم‌چنین کتب و منابع قدیمی گیاه‌شناسی و طب سنتی گواه خوبی بر این ادعا است. کاربرد منابع دارویی گیاهی از دیرباز توسط مردم قاره‌های مختلف دنیا منجر به ظهور علمی به نام علم اتنوبوتانی (مردم‌گیاه‌شناسی) توسط گیاه‌شناس آمریکایی، ویلیام هارشبرگر در سال ۱۸۹۶ شد (Harshberger, 1896). اتنوبوتانی، بررسی اطلاعات قومی، مردمی، فولکلوریک افراد محلی و بومی در فرهنگ‌های مختلف راجع به کاربردهای سنتی گیاهان برای مقاصد طبی و دارویی، غذایی، بهداشتی، آرایشی، رنگرزی، صنایع دستی و غیره

*نویسنده مسئول: vafadar@znu.ac.ir

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

است (امیدی و همکاران، ۱۳۹۱؛ حیدری و همکاران، ۱۳۹۳؛ تبد و جلیلیان، ۱۳۹۴؛ خالقی و همکاران، ۱۳۹۴؛ میرشکار و همکاران، ۱۳۹۷؛ حسینی و همکاران، ۱۴۰۰؛ سعادتی و همکاران، ۱۴۰۲).

گیاهان علاوه بر کارکردهای مهم در اکوسیستم‌ها ازجمله تولید، حفاظت خاک، کاهش فرسایش، تعدیل دمای هوا، با دارابودن ترکیبات موثره مختلف شامل آلکالوئیدها، گلیکوزیدها، پلی‌فنل‌ها، اسانس‌ها، آنزیم‌های آنتی‌اکسیدان و ترکیبات دیگر، از پتانسیل فیزیولوژیکی بالایی برای درمان امراض مختلف برخوردارند و بسیاری از اختلالات نظیر ناراحتی‌های گوارشی، مشکلات پوستی، دیابت، تب، گلودرد، سرماخوردگی، بیماری‌های زنان، ناراحتی‌های دستگاه عصبی و مشکلاتی نظیر افسردگی با مصرف اندام‌های مختلف گیاهان دارویی مورد مداوا قرار می‌گیرند (Hao and Xiao, 2020; Mishra, 2023; Pandey et al., 2023). کشور ایران پهنه گسترده‌ای است که به‌دلیل موقعیت جغرافیایی واقع در جنوب‌غرب آسیا و برخورداری از چند منطقه فیتوجغرافیایی متفاوت نظیر منطقه هیرکانی، منطقه ایرانو-تورانی و منطقه خلیج-عمانی و نیز وجود دشت‌ها، جلگه‌ها، دره‌ها و مناطق مرتفع و کوهستانی، برخورداری از مناطقی با ارتفاع پایین‌تر از سطح دریا تا مناطق خیلی مرتفع، مناطقی با اقلیم معتدل مرطوب با متوسط بارش زیاد تا مناطق نیمه‌خشک، خشک و بیابانی که بارش سالیانه‌ای برابر با ۱۵۰ میلی‌متر دارند، خاستگاه رویش بیش از ۸۰۰۰ گونه گیاهی متعلق به خانواده‌های بزرگ مانند خانواده کاسنیان، نعنائیان، کلمیان، گاوزبانیان، گل‌سرخیان، چتریان، گندمیان و باقلائیان است (قهرمان و عطار، ۱۳۸۰). وجود اقلیم‌های مختلف و شرایط متنوع رویشگاهی و خاکی منجر به ظهور اکوتیپ‌ها و جمعیت‌های متنوعی از گونه‌های گیاهی در مناطق مختلف جغرافیایی کشور شده است و تفاوت شرایط محیطی تغییراتی در کمیت و کیفیت مواد موثره در گیاهان ایجاد می‌کند (مهرنیا و حسینی، ۱۳۹۹). بسیاری از گونه‌های گیاهی بومی ایران در زمره گیاهان ارزشمند دارویی قرار دارند. گیاهان دارویی گیاهانی هستند که به‌واسطه دارا بودن ترکیبات موثر دارویی، اثرات درمانی، التیام‌بخش و پیشگیرانه برای ناراحتی‌ها و اختلالات مختلف جسمی و روانی دارند و به‌اشکال تجاری-صنعتی یا سنتی توسط بشر از قدیم‌الایام مورد استفاده قرار می‌گرفته‌اند.

استان زنجان از جمله استان‌های واقع در منطقه شمال‌غرب کشور است که با برخورداری از دشت‌ها و جلگه‌ها، مناطق کوهستانی، دره‌ها و منابع آبی نسبتا مناسب، مستعد رویش بسیاری از گونه‌های گیاهی است. از سوی دیگر، طب سنتی در زندگی روزمره مردم ساکن این استان دارای جایگاهی پررنگ و قابل توجه است. دایر بودن عطاری‌های متعدد، که برخی قدمتی صد ساله دارند، شاهدی بر این ادعا است. مراجعه به مناطق مختلف استان و گفت‌وگو و مصاحبه با مردم بومی، مطلعان محلی و مردان و زنان سال‌خورده در شهرستان‌ها و روستاها، حاکی از باورهای راسخ ساکنان در زمینه تاثیرات ارزنده گیاهان بر درمان انواع بیماری‌ها و ناراحتی‌های جسمی، روحی و روانی است و مجموعه اطلاعات دارویی سنتی ارزشمندی را در اختیار قرار می‌دهد، اطلاعاتی که چون میراثی گرانبها، سینه‌به‌سینه از ادوار گذشته به عصر کنونی رسیده است (موسوی، ۱۳۸۳؛ طغرانگار و همکاران، ۱۳۹۹؛ وفادار و طغرانگار، ۱۳۹۹). در سراسر این استان اسامی گیاهانی چون امه‌کومه‌جی یا پنیرک (*Malva sylvestris* L.)، خیتمی گولی یا ختمی (*Althaea officinalis* L.)، یارپیز یا پونه (*Mentha longifolia* L. (Hudson))، توکلوجه یا چای کوهی (*Stachys lavandulifolia* Vahl)، کهلیک اوتی یا آویشن (*Thymus kotschyanus* Boiss. & Hohen.)، بویمادرن یا بومادران (*Achillea millefolium* L.)، چیتدیخ یا کاسنی (*Cichorium intybus* L.)، یملیک یا شنگ (*Tragopogon graminifolius* DC.)، بولاغ اوتی (*Nasturtium officinale* R.Br.)، شوورن یا خاکشیر (*Descurainia Sophia* (L.) Webb ex Prantl)، گول بورنی یا نسترن وحشی (*Rosa canina* L.)، غازایاقی یا پای غاز (*Falcaria vulgaris* Bernh.)، آجی بیان یا تلخه بیان (*Sophora alopecuroides* L.)، دل‌داماریجا یا بارهنگ (*Plantago lanceolata* L.) و دمیرتیکانی یا خارخسک (*Tribulus terrestris* L.) برای مردم بومی نام‌هایی بسیار آشنا است. در این میان، زنان استان زنجان از اطلاعات دارویی گیاهی ارزشمندی برخوردارند و این میراث ارزشمند را از نسل‌های قبل به ارث برده‌اند. این زنان اغلب به خواص گیاهان بومی در منطقه و همین‌طور گیاهان دارویی غیربومی یا کاشته‌شده اشراف دارند و از اندام‌های مختلف گیاهان به‌صورت‌های خام و تازه‌خوری، پخته، جوشانده، دم‌کرده، ضماد، مرهم و روغن

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

برای مداوا یا تسکین درد در ناراحتی‌های مختلف ازجمله بیماری‌های گوارشی، زنان، مفاصل، مشکلات قلبی-عروقی، مشکلات تنفسی-ریوی، تب و عفونت، ناراحتی‌های پوستی، ناراحتی‌های اعصاب و روان و هم‌چنین تقویت اندام‌های مختلف بدن استفاده می‌کنند (طغرانگار و همکاران، ۱۳۹۹؛ وفادار و طغرانگار، ۱۳۹۹).

با توجه به اهمیت تحقیقات بر روی گیاهان دارویی بومی در کشور و حفظ دانش بومی، مطالعات متعددی توسط محققان مختلف در استان زنجان انجام شده است. موسوی (۱۳۸۳)، با مطالعه بر روی گیاهان دارویی استان زنجان، ۲۱۲ گونه گیاهی دارویی متعلق به ۶۸ تیره گیاهی را معرفی کرد. مهم‌ترین تیره‌های گیاهی در این پژوهش، خانواده‌های نعنائیان، کاسنیان، چتریان، باقلائیان و کلمیان بودند. طغرانگار و همکاران (۱۳۹۹) با مطالعه اتنوفارماکولوژی بر روی گیاهان موثر در درمان بیماری‌های گوارشی در شهرستان ماهنشان در استان زنجان، ۸۸ گونه گیاهی دارویی بومی را شناسایی و معرفی کردند. پژوهش اتنوبوتانی انجام‌یافته بر روی گیاهان دارویی در شهرستان ابهر در استان زنجان توسط وفادار و طغرانگار (۱۳۹۹)، حضور ۷۱ گونه گیاهی دارویی مفید و پرمصرف را نشان داد. بزرگترین تیره‌های گیاهی در این دو تحقیق، تیره‌های نعنائیان، کاسنیان، چتریان و باقلائیان بودند. مغانلو و همکاران (Moghanloo et al., 2019) با انجام مطالعه اتنوبوتانی در شهرستان زنجان و مراجعه و گفت‌وگو با عطارها، فروشندگان گیاهان دارویی، مردم محلی و روستایی و رنگرزها، ۱۰۰ گونه گیاهی متعلق به ۳۹ تیره را معرفی کردند. اهم کاربردهای این گیاهان در مواردی چون مصارف متنوع طبی-دارویی، غذایی، رنگرزی، سوختی و صنایع دستی بوده است. با توجه به گسترش زندگی ماشینی و شهری، بروز انواع ناراحتی‌های جسمی و روحی و مصرف زیاد داروهای شیمیایی با عوارض جانبی متعدد از یک سو و توسعه دانش بومی در ارتباط با استفاده از گیاهان دارویی به‌عنوان یکی از محورهای توسعه پایدار در کشور از سوی دیگر، ضرورت حفظ و صیانت از اطلاعات و دانش مردم استان در مورد گیاهان دارویی و نحوه استفاده از آن‌ها ضروری به‌نظر می‌رسد. لذا به‌منظور نیل به این هدف، در مطالعه حاضر بر آن شدیم تا با گردآوری دانش بومی زنان شهرستان زنجان و مستندسازی آن، گامی در جهت حفظ اطلاعات بومی مردم منطقه موردمطالعه برداریم.

مواد و روش‌ها

معرفی منطقه مورد مطالعه

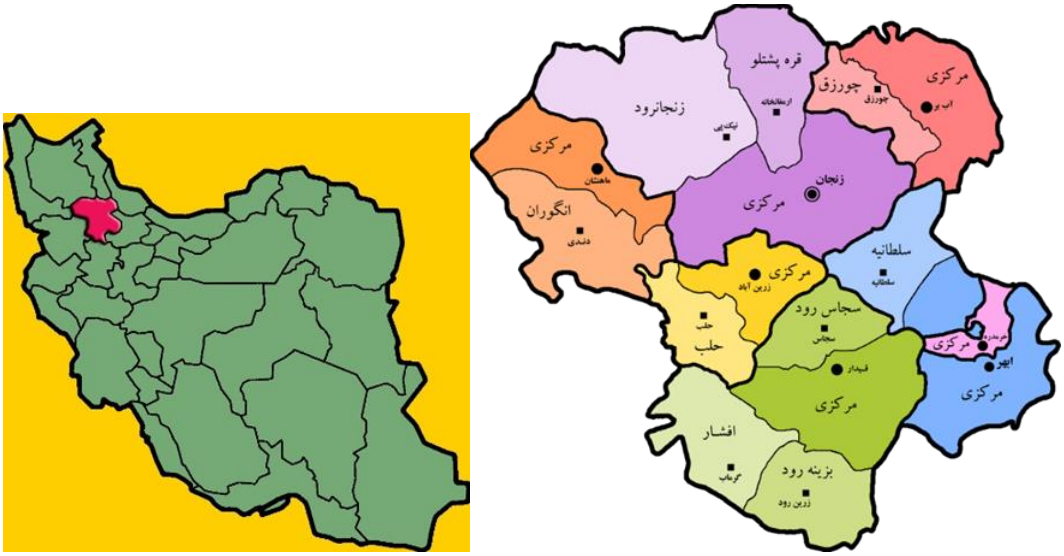
شهرستان زنجان واقع در مرکز استان زنجان، با مساحت ۶۷۶۳ کیلومترمربع از شمال به استان آذربایجان شرقی، از شمال شرق به شهرستان طارم، از شرق به شهرستان ابهر، از جنوب به شهرستان ایجرود و خدابنده، از غرب به شهرستان ماهنشان و از شمال غرب به شهرستان میانه محدود می‌گردد. این شهرستان از سه بخش مرکزی، قره پشتلو و زنجان‌رود تشکیل شده است (شکل ۱)، در بخش مرکزی این شهرستان دهستان‌های بناب، بوغداکندی، تهم، زنجان‌رود بالا، قلتوق و معجزات در بخش زنجان‌رود دهستان‌های چای‌پاره بالا و پایین، زنجان‌رود پایین و غنی بیگلو و در بخش قره پشتلو دهستان‌های قره پشتلو بالا و پایین واقع شده‌اند. شهرستان زنجان از نظر توپوگرافی منطقه‌ای کوهستانی است و در محدوده ارتفاعی ۱۶۶۳ متر بالاتر از سطح دریا قرار دارد. بر اساس آمارهای اقلیمی ۱۰ ساله ایستگاه سینوپتیک زنجان (۱۳۸۷-۱۳۹۶)، میانگین بارندگی سالانه در این شهرستان ۲۷۸/۷ میلی‌متر است. رطوبت نسبی متوسط در این شهرستان ۵۵ درصد و متوسط دمای سالانه ۱۲/۵ درجه سانتی‌گراد است (شکل ۲). این شهرستان دارای تابستان‌های معتدل و زمستان‌های سرد است و بر اساس طبقه‌بندی اقلیمی دومارتن، از اقلیم نیمه‌خشک و سرد برخوردار است (گلچین، ۱۳۸۶).

جمع‌آوری گیاهان

نمونه‌های گیاهی دارویی شهرستان زنجان طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲ جمع‌آوری شدند. نمونه‌ها پس از پرس، خشک شدن و انتقال به هرباریوم، توسط منابع معتبر شناسایی علمی گیاهان شامل فلور ایران (اسدی و همکاران، ۱۳۶۷-۱۳۹۶)، فلورا ایرانیکا (Rechinger, 1963-2005)، فلور ترکیه (Davis, 1965-1988)، فلور عراق (Townsend et al., 1966-1985)، فلور شوروی (Komarov and Shishkin, 1963-1974)، رده‌بندی گیاهی (مظفریان، ۱۳۹۰) و درختان و درختچه‌های ایران (مظفریان، ۱۳۸۹) مورد شناسایی علمی قرار گرفتند. تطابق اسامی تیره‌ها و جنس‌ها با سیستم طبقه‌بندی APG IV(APG, 2016) و اسامی فارسی گیاهان با منابعی چون

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

فرهنگ نام‌های گیاهان ایران (مظفریان، ۱۳۸۸) و شناخت گیاهان دارویی و معطر ایران (مظفریان، ۱۳۹۷) انجام پذیرفت.

شکل ۱- نقشه استان زنجان و موقعیت شهرستان زنجان

جدول ۱- مشخصات زنان موردمصاحبه در این پژوهش

مشخصات زنان مورد مصاحبه					
ردیف		نام منطقه در شهرستان زنجان	تعداد زنان	محدوده سنی	سطح تحصیلات
۱	منطقه مرکزی	بناب	۵	۶۸-۳۵ سال	بی‌سواد تا فوق‌لیسانس
۲		بوغداکندی	۶		
۳		تهم	۴		
۴		زنجان‌رود بالا	۶		
۵		قلتوق	۴		
۶		معجزات	۵		
۷	قره‌پشتلو	قره پشتلو بالا	۱۱	۷۵-۳۰ سال	بی‌سواد تا دیپلم
۸		قره پشتلو پایین	۱۴		
۹	زنجان‌رود	چای‌پاره بالا	۷	۷۰-۳۵ سال	بی‌سواد تا لیسانس
۱۰		چای‌پاره پایین	۶		
۱۱		زنجان‌رود پایین	۹		
۱۲		غنی بیگلو	۱۳		

برای اطلاع از دانش سنتی و بومی زنان شهرستان از گیاهان دارویی، مطالعه‌ای به روش پیمایشی از طریق انجام مصاحبه کیفی و با استفاده از پرسشنامه از ۹۰ زن در بازه سنی ۳۰ تا ۷۵ سال انجام شد. سوالات مطرح در پرسشنامه شامل اطلاعات هویتی (سن، تحصیلات، شغل) و پرسش های مرتبط با میزان آگاهی و دانش بومی در مورد گیاهان دارویی، نام ترکی گیاهان، نحوه استفاده، اندام مورد مصرف و تاثیر بر روی بیماری‌های مختلف بود. به‌منظور انجام بررسی کمی در این مطالعه و معرفی گونه‌های گیاهی با اهمیت دارویی بومی و محلی بیشتر ، ضریب فراوانی نسبی استناد RFC (Relative Frequency of Citation)

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

مطابق با فرمول زیر محاسبه گردید (Vitalini et al., 2013; Al-Robai et al., 2022).

رابطه ۱ $RFC = FC/N$

FC: تعداد افراد مصاحبه‌شونده که استفاده دارویی از یک گونه گیاهی را ذکر کرده‌اند.

N: تعداد کل افراد مورد مصاحبه

نتایج

نتایج حاصل از بررسی حاضر بیانگر آن است که زنان در شهرستان زنجان، ۱۹۳ گونه گیاهی دارویی متعلق به ۱۵۴ جنس و ۴۷ تیره گیاهی را به‌طور سنتی در مداوای ناراحتی‌ها و بیماری‌های مختلف مورد استفاده قرار می‌دهند. اطلاعات مربوط به گونه‌های گیاهی دارویی مورد مطالعه در این تحقیق، نام علمی، نام فارسی و نام ترکی، نام خانواده گیاهی، موارد درمانی، اندام‌های گیاهی مورد استفاده، نحوه مصرف و مقادیر ضرایب RFC برای گونه‌های مورد مطالعه در جدول شماره ۲ آمده است. از مجموع ۱۹۳ گونه گیاهی دارویی پرمصرف در شهرستان زنجان، ۱۲۰ گونه به‌صورت خودرو (۶۲٪/۱۸)، ۵۰ گونه به‌صورت کاشته شده (۲۵٪/۹۱) و ۱۲ گونه هم به صورت خودرو و هم به‌صورت کاشته شده (۶٪/۲۲) رویش دارند. ۱۱ گونه گیاهی دارویی (۵٪/۶۹) نیز از عطاری‌های شهرستان تهیه شده و مورد استفاده قرار می‌گیرند (شکل ۲، جدول ۲).

در میان تیره‌های گیاهی مورد استفاده، تیره کاسنیان (Asteraceae) با ۳۲ گونه، تیره نعنائیان (Lamiaceae) با ۲۱ گونه، تیره چتریان (Apiaceae) با ۱۸ گونه، تیره گل‌سرخیان (Rosaceae) با ۱۵ گونه و تیره‌های باقلائیان (Fabaceae) و کلمیان (Brassicaceae) هر کدام با ۱۲ گونه، بیشترین میزان مصرف دارویی را به خود اختصاص می‌دهند (در مجموع ۱۱۰ گونه معادل ۵۶/۹۹٪). پس از آن، تیره گاوزبانیان (Boraginaceae) با ۸ گونه، تیره‌های گندمیان (Poaceae) و نرگسیان (Amaryllidaceae) هر کدام با ۶ گونه و تیره‌های بادمجانیان (Solanaceae) و پنیرکیان (Malvaceae) هر کدام با ۴ گونه، در جایگاه‌های بعدی قرار دارند (شکل ۳). جنس‌های *Prunus* L. (از تیره گل‌سرخیان با ۸ گونه)، *Allium* L. (از تیره نرگسیان با ۶ گونه)، *Achillea* L. و *Centaurea* L. (از تیره کاسنیان)، *Brassica* L. (از تیره کلمیان)، *Salvia* L. (از تیره نعنائیان)، *Malva* L. (از تیره پنیرکیان) و *Plantago* L. (از تیره بارهنگیان) هر کدام با ۳ گونه، بزرگترین جنس‌ها بوده‌اند (جدول ۲).

گونه‌های بولاغ اوتی (*Nasturtium officinale* R.Br.) از تیره کلمیان، چای کوهی (*Stachys lavandulifolia* Vahl) و آویشن (*Thymus kotschyanus* Boiss. & Hohen) از تیره نعنائیان و پنیرک (*Malva sylvestris* L.) از تیره پنیرکیان با ضریب RFC برابر ۱، بیشترین میزان اهمیت دارویی بومی و محلی را در بین همه گونه‌های موردمطالعه در این پژوهش به خود اختصاص می‌دهند. پس از آن، بیشترین مقادیر ضریب RFC به‌ترتیب متعلق به گونه‌های زنجبیل (*Zingiber officinale* Rosc.) از تیره زنجبیلیان، ختمی (*Althaea officinalis* L.) از تیره پنیرکیان، بومادران (*Achillea millefolium* L.) از تیره کاسنیان، عناب (*Ziziphus jujuba* Miller) از تیره عنابیان، سیر (*Allium sativum* L.) از تیره نرگسیان، پنیرک (*Malva parviflora* L.) از تیره پنیرکیان، سنجد (*Elaeagnus angustifolia* L.) از تیره سنجدیان، پونه (*Mentha longifolia* (L.) L.) از تیره نعنائیان، گل گاوزبان (*Echium amoenum* Fisch & C.A.Mey.) از تیره گاوزبانیان، رازیانه (*Foeniculum vulgare* Mill.) از تیره چتریان، یونجه (*Medicago sativa* L.) از تیره باقلائیان، پنیرک (*Malva neglecta* Wallr.) از تیره پنیرکیان، کاسنی (*Cichorium intybus* L.) از تیره کاسنیان، کاکوتی (*Ziziphora clinopoides* Lam.) از تیره نعنائیان، شیرین بیان (*Glycyrrhiza glabra* L.) از تیره باقلائیان، زردچوبه (*Curcuma longa* L.) از تیره زنجبیلیان، خاکشیر (*Descurainia sophia* (L.) Webb ex Prantl) از تیره کلمیان، سیاهدانه (*Nigella sativa* L.) از تیره آلاله‌ایان، نعنا (*Mentha×piperita* L.) از تیره نعنائیان و سنبل‌الطیب (*Valeriana officinalis* L.) از تیره آقطیان بود (۰/۹۳، ۰/۹۲، ۰/۹۱، ۰/۸۸، ۰/۸۷، ۰/۸۶، ۰/۸۵، ۰/۸۴، ۰/۸۳، ۰/۸۲، ۰/۸۱ و ۰/۸) (جدول ۲). در میان گونه‌های مورد مطالعه، کمترین مقادیر ضریب RFC نیز به‌ترتیب متعلق به گونه‌های آدمک (*Biebersteinia multifida* DC.)، علف فتق کرک‌آلود (*Herniaria hirsuta* L.)، خارخر (*Ononis spinosa* L.)، گل بی‌مرگ (*Helichrysum oligocephalum* DC.)، کور

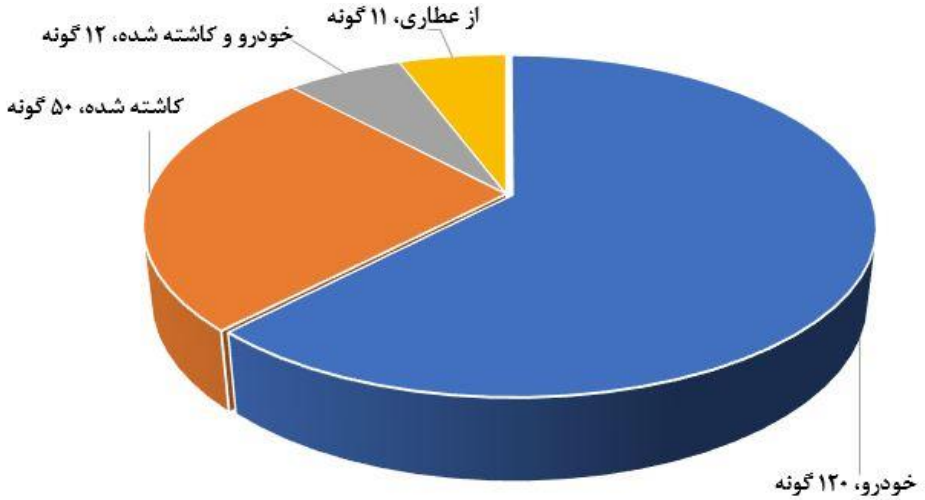
[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

(*Capparis spinosa* L.) و کنگر صحرایی (*Cirsium arvense* (L.) Scop.) بوده است (۰/۱، ۰/۱۴، ۰/۱۵، ۰/۱۷ و ۰/۱۸).

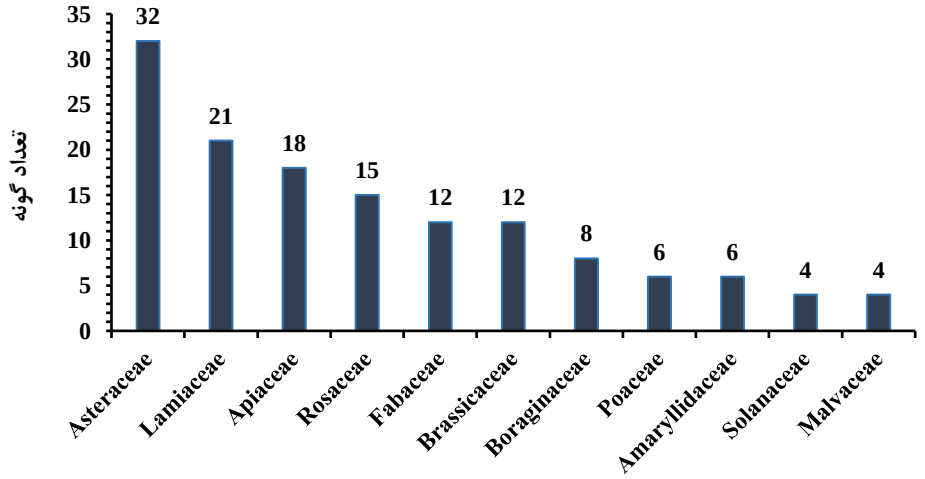
مهم‌ترین استفاده‌های بومی و سنتی طبی گیاهان دارویی ذکرشده توسط زنان در شهرستان زنجان عبارتند از: کاربردهای گوارشی شامل درمان ناراحتی‌های معده و روده، اسهال، اسهال خونی، یبوست، دل‌پیچه، شکم‌درد، نفخ، تهوع، بوی بد دهان، سوءهاضمه، هم‌چنین با خاصیت اشتهاآور، ملین، قابض، کمک به هضم غذا، مقوی معده و دستگاه گوارش (۱۵۸ گونه، ۸۱/۸۶٪)، کاربردهای ضدعفونی‌کننده، ضدکرم، ضدانگل، ضدقارچ، ضدمیکروب و ضدویروس (۸۸ گونه، ۴۵/۵۹٪)، درمان اختلالات متابولیکی شامل بیماری‌های کبدی، یرقان، هم‌چنین با کاربرد صفرابر، سم‌زدا و مقوی کبد (۶۰ گونه، ۳۱/۰۸٪)، درمان اختلالات تنفسی شامل درمان سرفه، سرماخوردگی، گلودرد، تب، آسم، برونشیت، سیاه‌سرفه، هم‌چنین استفاده به‌عنوان خلط‌آور و نرم‌کننده سینه (۶۰ گونه، ۳۱/۰۸٪)، مسکن درد، التیام‌بخش و ضداسپاسم (۵۴ گونه، ۲۷/۹۸٪)، معالجه ناراحتی‌های پوستی شامل اگزما، التهاب پوست، جوش، لک، زخم پوستی، سوختگی، کچلی، جرب، زگیل، میخچه، هم‌چنین نرم‌کننده پوست (۴۴ گونه، ۲۲/۸۰٪)، تقویت دستگاه ایمنی و مقوی عمومی بدن (۴۳ گونه، ۲۲/۲۷٪)، کاربرد ضدسرطان و ترمیم زخم‌های سرطانی (۳۸ گونه، ۱۹/۶۹٪)، خاصیت ضدالتهاب (۳۷ گونه، ۱۹/۱۷٪)، درمان اختلالات زنان شامل بیماری‌های رحمی، مشکلات قاعدگی، خونریزی شدید، عفونت زنان، اختلالات یائسگی و هم‌چنین مقوی رحم (۳۶ گونه، ۱۸/۶۵٪)، درمان ناراحتی‌های قلبی-عروقی، ضدتصلب شرایین، تسهیل‌کننده گردش خون، رقیق‌کننده خون و مقوی قلب (۳۲ گونه، ۱۶/۵۸٪)، کاربردهای آرام‌بخش، ضدافسردگی، مقوی اعصاب و نشاط‌آور (۳۱ گونه، ۱۶/۰۶٪)، کاربرد کاهش‌دهنده قند، چربی و فشار خون بالا (۲۵ گونه، ۱۲/۹۵٪)، درمان ناراحتی‌های مفاصل، استخوان، روماتیسم، آرتروز و زانودرد (۲۴ گونه، ۱۲/۴۳٪)، تقویت قوای جنسی (۱۹ گونه، ۹/۸۴٪)، درمان ناراحتی‌های چشمی و کاربرد انرژی‌زا (هرکدام ۱۰ گونه، ۵/۱۸٪)، بندآورنده خون و درمان کم‌خونی (۹ گونه، ۴/۶۶٪)، درمان آفت و زخم دهان و عفونت لثه (۷ گونه،۳/۶۳٪)، شیرافزا (۶ گونه ۳/۱۱٪)، درمان دیابت، ضدعطش و تشنگی و کاربرد تقویت حافظه (هر کدام ۵ گونه، ۲/۵۹٪)، درمان نیش حشرات و عقرب‌گزیدگی (۴ گونه، ۲/۰۷٪)، درمان پروستات (۳ گونه، ۱/۵۵٪)، درمان آبله‌مرغان و کاربرد محرک پیاز مو، رویش مو و ضدریزش مو (هر کدام ۲ گونه، ۱/۰۴٪) و درمان سرخک و واریس (هر کدام ۱ گونه، ۰/۵۱٪) (شکل ۴).

اندام‌های گیاهی مورد استفاده عبارت بودند از: اندام گل (۵۱ گونه، ۲۶/۴۲٪)، برگ (۴۹ گونه، ۲۵/۳۸٪)، بذر (۴۷ گونه، ۲۴/۳۵٪)، میوه (۴۱ گونه، ۲۱/۲۴٪)، اندام‌های هوایی و سرشاخه‌های گلدار (۴۰ گونه، ۲۰/۷۲٪)، گیاه کامل (۳۰ گونه، ۱۵/۵۴٪)، ریشه (۲۱ گونه، ۱۰/۸۸٪) (شکل ۵). رایج‌ترین روش‌های مصرف گیاهان دارویی در شهرستان زنجان به اشکال جوشانده و دم‌کرده (۱۱۹ گونه، ۶۱/۶۵٪)، خام و تازه‌خوری (۹۳ گونه، ۴۸/۱۸٪)، عصاره (۶۴ گونه، ۳۳/۱۶٪)، پخته شده (۶۱ گونه، ۳۱/۶۰٪)، ضماد (۳۳ گونه، ۱۷/۰۹٪)، ادویه (۱۶ گونه، ۸/۲۹٪)، روغن (۹ گونه، ۴/۶۶٪) و دود و بخور (۳ گونه، ۱/۵۵٪) است (شکل ۶).

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

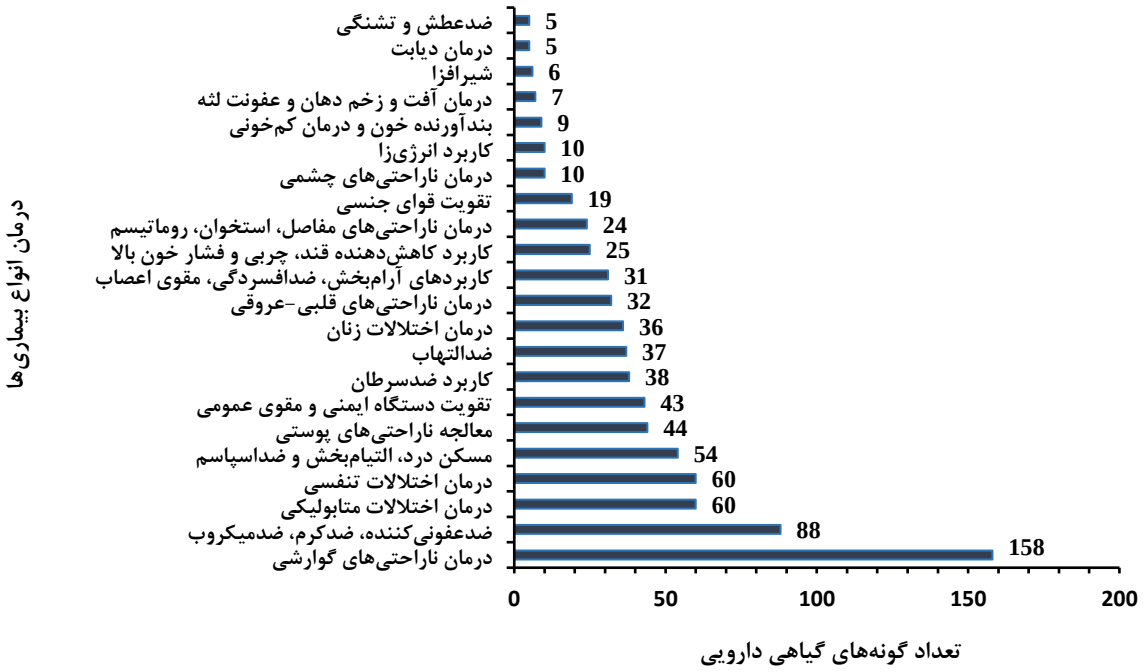

شکل۲- نمودار توزیع فراوانی وضعیت رویش گونه‌های گیاهی دارویی و تقویتی مورد استفاده توسط زنان در شهرستان زنجان

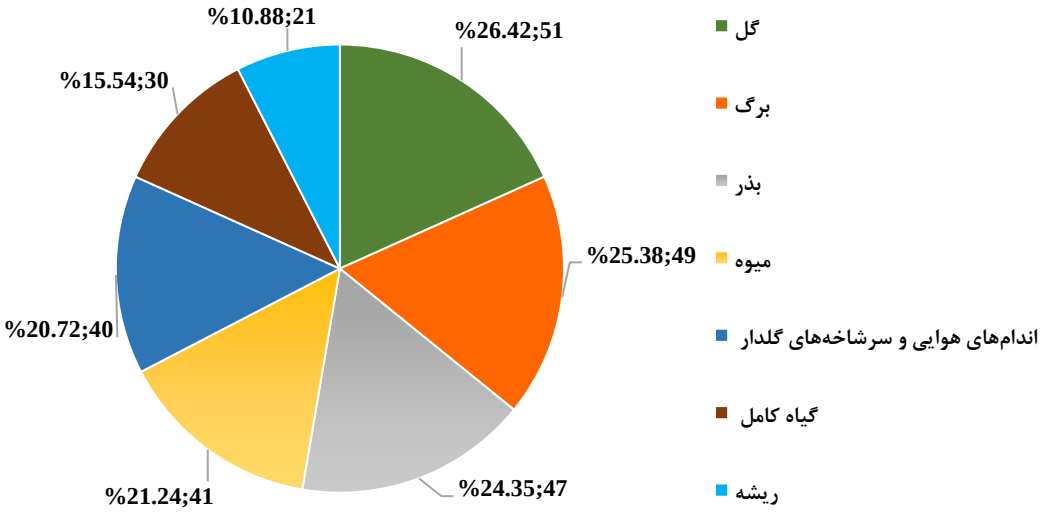

شکل ۳- نمودار مهم‌ترین تیره‌های گیاهی دارویی و تقویتی مورد استفاده توسط زنان در شهرستان زنجان

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

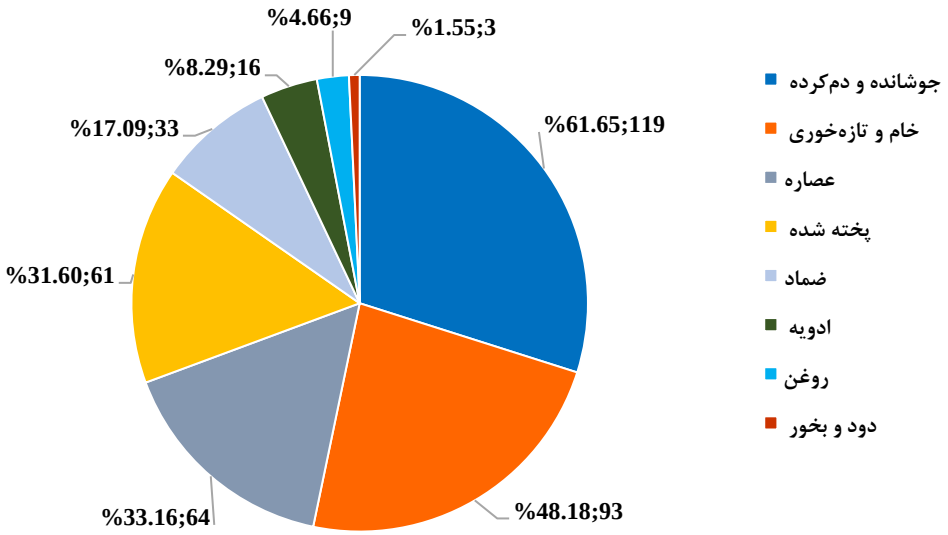

شکل ۴- نمودار مهم‌ترین خواص گیاهان دارویی و تقویتی مورد استفاده توسط زنان در شهرستان زنجان

شکل ۵- نمودار توزیع فراوانی بخش‌های گیاهی و تقویتی مورداستفاده توسط زنان در شهرستان زنجان

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

شکل ۶- نمودار توزیع فراوانی روش‌های مصرف گیاهان دارویی و تقویتی مورداستفاده توسط زنان در شهرستان زنجان

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

جدول ۲- فهرست گونه‌های گیاهی دارویی، تقویتی و اثرات درمانی آن‌ها در شهرستان زنجان

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
					Amaranthaceae					
۱	۱۵۲۴	منطقه مرکزی	*Amaranthus hybridus* L.	تاج خروس	خانم سالاندی، قاراگز	درمان زخم معده، قابض، درمان اسهال، درمان خونریزی روده	جوشانده و دم‌کرده	گیاه کامل	خودرو	۰/۲۵
۲	۱۶۵۰	منطقه مرکزی	*Chenopodium album* L.	سلمه تره	شورن، یاغلیجا، سلمانجاسی	ازبین بردن یبوست، دفع کرم، آفت دهان، مسهل، اشتهاآور، درمان ناراحتی‌های دستگاه گوارش	جوشانده و دم‌کرده، خام و تازه خوری، عصاره	برگ، بذر	خودرو	۰/۵۴
۳	۱۵۵۶	منطقه مرکزی	*Spinacia oleracea* L.	اسفناج	ایسفیناج، ایسپناخ	تقویت‌کننده دستگاه گوارش به‌ویژه روده، پایین‌آورنده قند خون، درمان کم‌خونی، ضدنفخ، مقوی دستگاه ایمنی، مسهل، ضدکرم، ضد ویروس، اشتهاآور	خام و تازه خوری، پخته شده	برگ	کاشته شده	۰/۶۶
					Amaryllidaceae					
۴	۱۵۹۶	زنجانرود	*Allium akaka* S.G.Gmel. ex Schult. & Schult	والک، سیر کوهی	گوموران	درمان بیماری‌های کبدی، ضدعفونی کننده دستگاه گوارش، مدر، درمان اسهال، درمان زگیل، اشتهاآور، کمک به هضم غذا	خام و تازه خوری، پخته شده، ضماد	گیاه کامل	خودرو	۰/۶
۵	۱۶۲۴	قره پشتلو	*Allium ampleprasum* L. subsp. *iranicum* Wendelbo	تره کوهی	گندله	درمان یبوست، مدر، ملین، درمان سوءهاضمه، کمک به هضم غذا، ضدمیکروب، کاهش چربی و قند خون، اشتهاآور	خام و تازه خوری، پخته شده	گیاه کامل	خودرو	۰/۵۳
۶	۱۵۵۷	منطقه مرکزی	*Allium atroviolaceum* Boiss.	پیاز کوهی، تره کوهی	کومران	ضدعفونی کننده دستگاه گوارش، مقوی، اشتهاآور، ضدسرطان، کاهش فشارخون، ملین، مدر، تقویت دستگاه ایمنی، ضدمیکروب و ویروس	خام و تازه خوری، پخته شده	گیاه کامل	خودرو	۰/۶۶

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	۱۰
۷	۱۵۵۵	قره پشتلو	*Allium sativum* L.	سیر	سارمساق	ضدعفونی‌کننده دستگاه گوارش، ضدکرم، مسکن درد، اشتهاآور، مقوی دستگاه ایمنی، کاهش‌دهنده فشار و چربی خون، درمان سرماخوردگی، رویش ابرو، ترمیم میخچه	خام و تازه‌خوری، پخته شده، عصاره، ضماد	گیاه کامل	کاشته شده	۰/۸۸
۸	۱۵۹۵	قره پشتلو	*Allium cepa* L.	پیاز	سوغان	ضدعفونی‌کننده دستگاه گوارش، نیروزا، ضدیبوست، درمان سرفه و سرماخوردگی، کاهش‌دهنده چربی خون، ضدسرطان، سم‌زدا، مقوی گوارش، اشتهاآور، ضدمیکروب و ویروس	خام و تازه‌خوری، پخته شده، عصاره	گیاه کامل	کاشته شده	۰/۷۶
۹	۱۶۴۹	زنجانرود	*Allium hirtifolium* Boiss.	موسیر	سووآلاخ	اشتهاآور، مدر، درمان سوءهاضمه، کاهش‌دهنده فشار خون، ضدعفونی‌کننده، ضدمیکروب، مقوی دستگاه گوارش، ملین	خام و تازه‌خوری، ادویه	پیاز	خودرو و کاشته شده	۰/۵
			Apiaceae							
۱۰	۱۵۵۴	منطقه مرکزی	*Anethum graveolens* L.	شوید، شویت	شبت	تقویت‌کننده دستگاه گوارش، اشتهاآور، مدر، ضدنفخ، هضم‌کننده، مقوی معده، کاهش‌دهنده فشار و چربی خون، ضدعفونی‌کننده، ضدمیکروب	خام و تازه‌خوری، پخته شده	برگ، میوه، بذر	کاشته شده	۰/۶۷
۱۱	۱۶۲۳	زنجانرود	*Apium graveolens* L.	کرفس	کرووییز	اشتهاآور، ضدنفخ، ضدمیکروب، مدر، مقوی، عمومی بدن، محرک معده و دستگاه گوارش، تصفیه‌کننده خون، ضدکرم، افزایش‌دهنده قوای جنسی، مقوی رحم	خام و تازه‌خوری، پخته شده، آب‌میوه، عصاره	گیاه کامل	کاشته شده	۰/۳۸
۱۲	۱۵۵۸	منطقه مرکزی	*Bunium elegans* (Fenzl) Freyn	زیره کوهی	زیره	رفع سوءهاضمه، ضد نفخ، قابض، درمان اسهال، مقوی معده، مقوی عمومی، سم‌زدا، آنتی‌اکسیدان، کرم‌کش، ضدعفونی‌کننده	ادویه	میوه، بذر	خودرو	۰/۵۶

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
۱۳	------	--------	*Carum carvi* L.	زیره سیاه	دوه دابانی	اشتهاآور، ضدنفخ، ضداسپاسم، ضدمیکروب، مقوی عمومی بدن، محرک معده و دستگاه گوارش، ضدکرم و انگل، افزایش‌دهنده قوای جنسی، مدر، کاهش درد قاعدگی، شیرافزا	ادویه، دم کرده	میوه و بذر	از عطاری	۰/۷۱
۱۴	۱۵۹۴	زنجانرود	*Coriandrum sativum* L.	گشنیز	گیشنیش	ضدنفخ، ضدمیکروب، ضدکرم، اشتهاآور، مقوی معده، درمان ورم معده، درمان درد شکم و دل‌پیچه، کاهش قند خون، درمان درد مفاصل، صفرابر، درمان زخم	خام و تازه‌خوری، پخته	اندام‌های هوایی	کاشته شده	۰/۳۶
۱۵	۱۶۴۸	قره پشتلو	*Daucus carota* L.	هویج	هویوج، یرکوکی	اشتهاآور، ضدیبوست، دافع کرم، تقویت چشم، تقویت سیستم ایمنی و تقویت عمومی بدن، آنتی‌اکسیدان، ضدسرطان، بهبود عملکرد دستگاه گوارش	خام و تازه‌خوری، پخته، آب‌میوه	ریشه غده‌ای	کاشته شده	۰/۶۴
۱۶	۱۵۵۳	قره پشتلو	*Echinophora platyloba* DC.	خوشاریزه	تولوغ اوتی، تیز	درمان درد مفاصل، درمان هموروئید، ضدنفخ، درمان انسداد روده	عصاره، دم کرده	اندام‌های هوایی	خودرو	۰/۳۱
۱۷	۱۶۲۲	قره پشتلو	*Eryngium billardieri* Delar.	زول، خار زن بابا	زولا، بوقناق	مقوی دستگاه گوارش، ضدنفخ، درمان جوش، کاهش چربی خون، ضدمیکروب، ضدعفونی‌کننده	خام و تازه‌خوری، پخته، جوشانده و دم‌کرده	ساقه، برگ	خودرو	۰/۳۷
۱۸	۱۵۹۳	منطقه مرکزی	*Falcaria vulgaris* Bernh.	پای غاز	غازایاقی	اشتهاآور، ضدنفخ، ضدمیکروب، مدر، درمان زخم معده و التهاب روده، درمان زخم‌های پوستی، رفع سوزش نیش حشرات	پخته شده، عصاره، ضماد	اندام‌های هوایی	خودرو	۰/۷۵
۱۹	۱۶۸۳	زنجانرود	*Ferula gummosa* Boiss.	باریجه	قاسی، قاصنی	تقویت معده، درمان درد معده، ضدکرم، ضدعفونی‌کننده دستگاه گوارش، درمان تنگی نفس، مقوی رحم، درمان ناراحتی‌های رحمی، بهبود عملکرد دستگاه گردش خون، ضداسپاسم، التیام‌بخش، ضدسرطان، تقویت‌کننده دستگاه تنفس	عصاره، روغن	رزین، صمغ	خودرو	۰/۷۲

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
۲۰	۱۵۵۲	زنجانرود	*Ferula assa-foetida* L.	آنقوزه، مدفوع شیطان	شیطان ترسی	ضدنفخ، ضدعفونی‌کننده دستگاه گوارش، ضدکرم، ضدمیکروب، بهبود بیماری‌های تنفسی مثل آسم و برونشیت، ضدبارداری، درمان عفونت زنان	عصاره	رزین، ریشه	خودرو	۰/۶۱
۲۱	------	------	*Foeniculum vulgare* Mill.	رازیانه	رازیانه، وایانا، مایانا، دل بنگ	تقویت معده و دستگاه گوارش، ضد تهوع، ضدنفخ، درمان دل‌پیچه و درد شکم، اشتهاآور، تحریک‌کننده ترشحات معده، ضددرد، افزایش قوای جنسی، قاعدگی‌آور، سم‌زدا، شیرافزا	ادویه، جوشانده و دم‌کرده	گیاه کامل به‌ویژه میوه و بذر	از عطاری	۰/۸۵
۲۲	۱۶۲۱	قره پشتلو	*Grammosciadium platycarpum* Boiss. & Hausskn.	شوید کوهی	چنگک، شویوت	ضدنفخ، ضدمیکروب، مسکن، ضدکرم، اشتهاآور، کمک به هضم غذا، ضدعفونی‌کننده مقوی معده، کاهش‌دهنده چربی خون، آرام بخش	خام و تازه‌خوری، پخته شده، ادویه	گیاه کامل	خودرو	۰/۶۴
۲۳	--------	------	*Heracleum persicum* Desf. ex. Fisch.	گلپر	بالدیرقان	دفع‌کننده نفخ و باد شکم، درمان درد شکم و دل‌پیچه، درمان اسهال، کمک به هضم غذا، رفع سوءهاضمه، ضدمیکروب، مدر	ادویه، جوشانده و دم‌کرده	گیاه کامل به‌ویژه میوه و بذر	از عطاری	۰/۶۷
۲۴	۱۵۹۲	قره پشتلو	*Petroselinum crispum* (Mill.) Fuss	جعفری	جعفری	محرک و مقوی عمومی بدن، مقوی چشم، اشتهاآور، سم‌زدا، بازکننده عروق، دفع انگل، روده، تصفیه‌کننده خون، ضدمیکروب، ضدنفخ، برطرف‌کننده بوی بد دهان و معده	خام و تازه‌خوری، پخته، آب‌میوه	گیاه کامل	کاشته شده	۰/۵۲
۲۵	۱۵۵۱	منطقه مرکزی	*Pimpinella tragium* Vill.	جعفری کوهی	انیسون	ضدنفخ، ضدمیکروب، ضدکرم، سم‌زدا، تصفیه‌کننده خون	جوشانده و دم‌کرده، خام و تازه‌خوری، پخته شده	اندام‌های هوایی	خودرو	۰/۲۸
۲۶	۱۶۶۵	منطقه مرکزی	*Prangos acaulis* Bornm.	جاشیر	چاشورت	ضدنفخ، درمان ناراحتی‌های گوارشی، ضدمیکروب، سم‌زدا	دم‌کرده، عصاره	اندام‌های هوایی	خودرو	۰/۲۴

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

RFC	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	اندام مورد استفاده	نحوه مصرف	کاربرد درمانی	نام ترکی	نام فارسی	نام گونه	نام منطقه	شماره هرباریومی	ردیف
۰/۶۳	خودرو	میوه، بذر	جوشانده و دم‌کرده	ضدمیکروب، ضدتهوع، ،ضد نفخ، ضدکرم، سم‌زدا، ضداسهال، خلط‌آور، مدر، ضدعفونی‌کننده، محرک و مقوی معده، قاعدگی‌آور، مناسب برای هضم غذا، کاهش‌دهنده چربی و فشار خون، پایین‌آورنده تب	جاجیخ	زنیان	*Trachyspermum ammi* (L.) Sprague	زنجانرود	۱۶۴۷	۲۷
				Asparagaceae						
۰/۴۴	خودرو	گیاه کامل	خام و تازه‌خوری، پخته شده	ضدعفونی کننده دستگاه گوارش، مسهل، درمان یبوست، ملین، اشتهاآور، محرک فعالیت روده	گول آقا	شیرطیور، شیرمرغ	*Ornithogalum brachystachys* C. Koch	منطقه مرکزی	۱۵۹۱	۲۸
				Asteraceae						
۰/۹۱	خودرو	گیاه کامل	جوشانده و دم‌کرده، خام و تازه‌خوری، پخته شده، عصاره	درمان بواسیر، زخم معده، ضد نفخ، درمان یبوست، ضد تهوع، درمان دل‌پیچه، درمان اسهال، کاهش فشار خون، ضدسرطان، مقوی دستگاه ایمنی، مسکن	بویمادران، بویمادرن، یاراوتی، قان قورودان	بومادران	*Achillea millefolium L.*	قره پشتلو	۱۵۵۰	۲۹
۰/۷۲	خودرو	گل	جوشانده و دم‌کرده	درمان دل‌درد، درمان اسهال و دل‌پیچه	بویمادران، بویمادرن، زنگ بیدران	بومادران	*Achillea santolinoides* subsp. *Wilhelmsii* (K.Koch) Greuter	منطقه مرکزی	۱۶۸۲	۳۰
۰/۵۸	خودرو	گل	جوشانده و دم‌کرده، ادویه	درمان دل‌درد و دل‌پیچه	بویمادرن	بومادران	*Achillea tenuifolia* Lam.	قره پشتلو	۱۶۲۰	۳۱
۰/۳۶	خودرو	ریشه	دم‌نوش و ضماد	رفع درد و خون‌مردگی دست و پا، تقویت چشم	ککیره	تلخه	*Acroptilon repens* (L.) D	منطقه مرکزی	۱۶۹۵	۳۲
۰/۴۲	خودرو	برگ، ریشه، بذر	جوشانده و دم‌کرده	پایین‌آورنده تب، درمان ناراحتی‌های کبدی و التهاب کبد، مدر، تصفیه‌کننده خون، درمان سرخک، مسهل، بهبود نفخ	کالدار، دواوز یارپاغی، پیتراخ، هویار	باباآدم	*Arctium lappa* L.	قره پشتلو	۱۷۰۱	۳۳

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
۳۴	۱۵۹۰	زنجانرود	*Artemisia sieberi* Besser	درمنه	یوشان	ضدنفخ، ضدکرم، مقوی، اشتهاآور، رفع ناراحتی‌های گوارشی	ادویه، جوشانده و دم‌کرده، خام و تازه‌خوری	برگ، ساقه، گل	خودرو	۰/۳۲
۳۵	۱۶۶۴	قره پشتلو	*Calendula officinalis* L.	گل همیشه بهار	.....	ضدتهوع، ضدانگل، درمان التهاب معده و روده، رفع استرس، ضدعفونی کننده، درمان زخم، سوختگی و جوش، ضدقا	ضماد	گل	کاشته شده	۰/۶۴
۳۶	۱۶۹۴	منطقه مرکزی	*Carthamus oxycantha* M.B.	گلرنگ زرد	ساری تیکان	درمان خارش، ملین، مدر، درمان سنگ و عفونت کلیه	جوشانده و دم‌کرده	گل	خودرو	۰/۳۴
۳۷	۱۶۱۹	قره پشتلو	*Carthamus tinctorius* L.	گلرنگ	تاغاگولی	مسهل، ملین	جوشانده و دم‌کرده	گل	خودرو	۰/۲۶
۳۸	۱۶۴۶	قره پشتلو	*Chamaemelum nobile* (L.) All.	بابونه	آغ گول	درمان زخم معده، ضد نفخ، آرام‌بخش، قاعدگی‌آور، بهبود خواب، مقوی دستگاه گوارش، تقویت سیستم ایمنی بدن، درمان سرماخوردگی	جوشانده و دم‌کرده	گل، برگ	خودرو	۰/۸۶
۳۹	۱۵۴۹	زنجانرود	*Centaurea benedicta* (L.) L.	گل گندم، خار مقدس	کَکیرَ (قاراباش، گوباش)	ضدنفخ، قابض، درمان نارسایی‌های کبدی، اشتهاآور، تحریک ترشحات صفرا و شیره معده	جوشانده و دم‌کرده، عصاره	میوه، بذر، گل	خودرو	۰/۵۲
۴۰	۱۵۸۹	زنجانرود	*Centaurea depressa* M.B.	گل گندم	بوغدا اوتی	درمان درد و ورم چشم، درمان ضعف اعصاب	جوشانده و دم‌کرده، عصاره	گیاه کامل	خودرو	۰/۲۱
۴۱	۱۶۸۱	زنجانرود	*Centaurea solstitialis* L.	گل گندم زرد	ساری باش آلاخ	تب‌بر، مقوی معده	جوشانده و دم‌کرده	سرشاخه‌های گلدار، ریشه	خودرو	۰/۲۵
۴۲	۱۶۹۳	منطقه مرکزی	*Cichorium intybus* L.	کاسنی	چدیخ، چتدیخ	درمان نارسایی‌های معده و کبد، تقویت معده، اشتهاآور، ازبین‌برنده لک صورت و جوش جوانی، کاهش قند و چربی خون، ضدمیکروب، رفع عطش، درمان آبله مرغان	جوشانده و دم‌کرده، خام و تازه‌خوری	ریشه، گل	خودرو	۰/۸۳
۴۳	۱۷۰۲	منطقه مرکزی	*Cirsium arvense* (L.) Scop.	کنگر صحرایی، کنگر هرز	آلاقانقال، داغ کنگری	سم‌زدایی کبد، تحریک و افزایش ترشحات صفرا، تقویت‌کننده معده، اشتهاآور، مدر، درمان ناراحتی‌های پوستی، تب‌بر	خام و تازه‌خوری، جوشانده و دم کرده	ساقه، ریشه	خودرو	۰/۱۸

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
۴۴	۱۷۰۰	زنجانرود	*Cota tinctoria* (L.) J. Gay.	بابونه زرد	بینک	درمان گوش درد، ، ضداسپاسم، محرک قاعدگی، اشتهاآور، التیام‌دهنده زخم معده، مسهل، مقوی، آرام‌بخش ، درمان سرماخوردگی	جوشانده و دم‌کرده	اندام‌های هوایی، گل، بذر	خودرو	۰/۳۲
۴۵	۱۵۸۸	قره پشتلو	*Cyanus depressus* (M.Bieb.) Soják	گل گندم آبی	گوی باش	درمان ناراحتی‌های گوارشی و کبدی، تقویت کبد	جوشانده و دم‌کرده، عصاره	گل	خودرو	۰/۲۴
۴۶	۱۵۴۸	منطقه مرکزی	*Echinops ritrodes* Bunge	شکر تیغال	توپ پوز، قوش قونماز	درمان زخم و اختلالات گوارشی، ملین، رفع سرفه و خشکی سینه	جوشانده و دم‌کرده	میوه، دانه	خودرو	۰/۲۸
۴۷	۱۶۱۸	منطقه مرکزی	*Gundelia tournefortii* L.	کنگر خوراکی	کنگر	درمان آسم، ضدروماتیسم، ضدیرقان	خام و تازه‌خوری، پخته شده	گیاه کامل	خودرو	۰/۳۶
۴۸	۱۶۴۵	منطقه مرکزی	*Helianthus annuus* L.	آفتابگردان	گونه‌باخان	درمان یبوست، خلط‌آور، مدر، درمان درد معده، تب‌بر، ضدمالاریا، درمان سرفه و سرماخوردگی، مقوی دستگاه گوارش، ملین	خام و تازه‌خوری، بوداده، روغن	گل، بذر	کاشته شده	۰/۴۳
۴۹	۱۶۶۳	قره پشتلو	*Helichrysum oligocephalum* DC.	گل بی‌مرگ	.....	مقوی معده و دستگاه گوارش، خلط‌آور، سم‌زدا	جوشانده و دم‌کرده	گل	خودرو	۰/۱۵
۵۰	۱۶۸۰	زنجانرود	*Lactuca serriola* L.	کاهوی خاردار	بالاغ اُتی	درمان و تسکین درد معده، مسکن، ملین، ضددرد، مدر، ضداسپاسم، درمان سرفه، خلط‌آور	خام و تازه‌خوری، پخته شده، عصاره	گیاه کامل	خودرو	۰/۳۳
۵۱	۱۵۸۷	قره پشتلو	*Onopordon acanthium* L.	خارپنبه	پاموق تیکانی	درمان زخم‌های پوستی، مدر، مقوی معده، معالجه کچلی و جرب، ضدسرطان	خام و تازه‌خوری، پخته شده، عصاره، جوشانده و دم‌کرده	گیاه کامل	خودرو	۰/۲۲
۵۲	۱۶۹۲	زنجانرود	*Scariola orientalis* (Boiss.) Soják	گاو چاق کن	کت سوپور گه سی	مقوی دستگاه گوارش، کمک به هضم غذا	خام و تازه‌خوری	اندام‌های هوایی	خودرو	۰/۴
۵۳	۱۶۹۹	قره پشتلو	*Senecio vulgaris* L.	زلف پیر، پیرگیاه	.....	قاعدگی‌آور، مسکن دردهای رحم	جوشانده و دم کرده	گیاه کامل	خودرو	۰/۲

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
۵۴	۱۷۰۳	منطقه مرکزی	*Scorzonera phaeopapa* Boiss.	شنگ اسبی	تکه سقلی	مقوی دستگاه گوارش، ملین، مدر	خام و تازه‌خوری	برگ	خودرو	۰/۵۴
۵۵	۱۵۴۷	قره پشتلو	*Silybum marianum* (L.) Gaertn.	خارمریم	خوجا باشی یا چاخیر تیکانی	درمان ناراحتی‌های کبدی، ضدنفخ و بادشکن	جوشانده و دم‌کرده	میوه	خودرو	۰/۲۲
۵۶	۱۶۱۷	قره پشتلو	*Tanacetum polycephalum* Sch.Bip.	مینای پرکپه	------	ضدنفخ، آرام‌بخش، خواب‌آور، ضدعفونی‌کننده	جوشانده و دم‌کرده	گل	خودرو	۰/۵۶
۵۷	۱۶۷۹	منطقه مرکزی	*Taraxacum microcephaloides* Soest	گل‌قاصد	شوشه قلیان، یل آپاران، یل قووان، ساری‌گول	تقویت معده، مسهل، تحریک غده‌های گوارشی، لوزالمعده و مجاری صفرا، تصفیه کبد	جوشانده و دم‌کرده	گیاه کامل	خودرو	۰/۴۳
۵۸	۱۵۸۶	زنجانرود	*Tripleurospermum disciforme* Sch.Bip.	بابونه کاذب	ببنک، بابانک و پنیر چورک	آرام‌بخش، درمان سرماخوردگی، تب‌بر، مقوی عمومی بدن	جوشانده و دم‌کرده	گل	خودرو	۰/۳
۵۹	۱۶۴۴	زنجانرود	*Tragopogon graminifolius* DC.	شنگ	یملیک، یمنیه	تقویت معده، مقوی دستگاه گوارش، ملین، مدر، اشتهاآور، خلط‌آور	خام و تازه‌خوری	ساقه، برگ	خودرو	۰/۶۷
۶۰	۱۶۶۲	منطقه مرکزی	*Xanthium spinosum* L.	زردینه خاردار، توق	پیتیراخ (دُویز پیتراغی)	درمان بیماری‌های پوستی، مدر، التیام درد، تب‌بر	جوشانده و دم‌کرده	اندام‌های هوایی	خودرو	۰/۱۷
					Berberidaceae					
۶۱	۱۶۹۱	منطقه مرکزی	*Berberis integerrima* Bunge	زرشک	زیریش (زیریشک)	کاهش‌دهنده چربی خون، کاهش فشار خون، اشتهاآور، بهبود سوءهاضمه، مقوی معده و کبد، مدر، ضدسرطان، درمان ناراحتی‌های صفرا، غنی از ویتامین سی، ضدتهوع، تصفیه‌کننده خون، ضدمیکروب، آنتی‌اکسیدان، درمان سنگ کلیه	خام و تازه‌خوری، پخته، آب‌میوه	ساقه، ریشه، میوه	کاشته شده	۰/۵۷
					Biebersteiniaceae					
۶۲	۱۵۸۵	قره پشتلو	*Biebersteinia multifida* DC.	آدمک	چیله داغی	رفع دل‌پیچه، اشتهاآور	جوشانده و دم‌کرده	میوه	خودرو	۰/۱
					Boraginaceae					
۶۳	۱۶۹۸	زنجانرود	*Anchusa arvensis* subsp. *orientalis* (L.) Nordh	گاوزبان شرقی	گاوزبان	آرام‌بخش، درمان ناراحتی‌های عصبی و گوارشی	جوشانده و دم‌کرده	گل	خودرو	۰/۵۸

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
۶۴	۱۵۸۴	قره پشتلو	*Anchusa azurea* Mill.	گاوزبان، گاوزبان بدل	قوزی قولاغی	نرم‌کردن شکم، بازکردن صفرا، آفت دهان، آرام‌بخش، درمان ناراحتی‌های عصبی	جوشانده و دم‌کرده، پخته شده	گل	خودرو	۰/۷۲
۶۵	------	--------	*Echium amoenum* Fisch. & C.A.Mey.	گل گاوزبان	گوزابان، سیغیر دیلی، دیل اوتو	آرام‌بخش، درمان ناراحتی‌های عصبی، درمان سرماخوردگی، ضدسرطان، مقوی عمومی بدن و دستگاه ایمنی	جوشانده و دم‌کرده	گل	از عطاری	۰/۸۶
۶۶	۱۵۴۶	قره پشتلو	*Echium italicum* L.	گل گاوزبان ایتالیایی	قوزی قولاغی	آرام‌بخش، درمان ناراحتی‌های عصبی، مقوی عمومی بدن و دستگاه ایمنی	جوشانده و دم‌کرده	گل	خودرو	۰/۷۴
۶۷	۱۶۱۶	منطقه مرکزی	*Heliotropium europaeum* L.	آفتاب‌پرست اروپایی	.....	درمان سنگ کلیه، درمان زخم، درمان درد، ضدکرم، مقوی عمومی بدن، آرام‌بخش، قاعدگی‌آور، درمان عقرب‌گزیدگی	جوشانده و دم‌کرده، ضماد	گل، برگ	خودرو	۰/۳۴
۶۸	۱۶۴۳	زنجانرود	*Moltkia caerulea* Lehm.	گاوزبان بدل	قوزی قولاغی	آرام‌بخش، درمان ناراحتی‌های عصبی، مقوی عمومی بدن	جوشانده و دم‌کرده	گل	خودرو	۰/۲۴
۶۹	۱۶۷۸	قره پشتلو	*Onosma bulbotrichum* DC.	زنگونه‌ای تیغالی، عسلک	.....	تب‌بر، درمان رماتیسم، آرام‌بخش، ضدالتهاب، درمان ناراحتی‌های معده، مقوی دستگاه گوارش، ضدسرطان	جوشانده و دم‌کرده	گل	خودرو	۰/۳۱
۷۰	۱۵۴۵	منطقه مرکزی	*Onosma subsericea* Freyn	زنگوله‌ای، عسلک	.....	تب‌بر، آرام‌بخش، ضدسرطان، درمان ناراحتی‌های معده، مقوی دستگاه گوارش	جوشانده و دم‌کرده	گل	خودرو	۰/۳۸
			Brassicaceae							
۷۱	۱۵۸۳	زنجانرود	*Alyssum simplex* Rudolphi	قدومه	قاپاخلی‌جا	درمان سرفه و گلودرد، خلط‌آور، ضدالتهاب، رفع مشکلات ریوی، درمان سنگ کلیه، درمان ناراحتی‌های رحمی	جوشانده و دم‌کرده، ضماد	بذر	خودرو	۰/۴۱
۷۲	۱۶۹۰	منطقه مرکزی	*Brassica nigra* (L.) K.Koch	خردل سیاه	تورپَح، تورپک	مقوی دستگاه گوارش و معده، کمک به هضم غذا، اشتهاآور، ضدیبوست، بهبود گردش خون، سم‌زدا، ضدروماتیسم، قابض	ادویه، روغن، ضماد	برگ، بذر	کاشته شده	۰/۲۴
۷۳	۱۶۹۷	قره پشتلو	*Brassica oleracea* L.	کلم، کلم معموا	لاهانا	منبع ویتامین سی، ضدمیکروب، ضدالتهاب، درمان زخم‌های گوارشی، مقوی عمومی بدن، اشتهاآور، ضداسپاسم، درمان زخم، کوفتگی، ورم، تقویت رشد مو، تقویت پوست	خام و تازه‌خوری، پخته شده	برگ، گل	کاشته شده	۰/۴۵

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
۷۴	۱۶۱۵	قره پشتلو	*Brassica rapa* L.	شلغم	شلغم	اشتهاآور، ضدمیکرروب، ضدسرطان، درمان سرماخوردگی و سرفه، دافع سنگ‌کلیه، مقوی دستگاه گوارش، مدر، ضدخارش، تقویت‌کننده دستگاه ایمنی	خام و تازه‌خوری، پخته شده	ریشه، بذر	کاشته شده	۰/۶۷
۷۵	۱۶۶۱	منطقه مرکزی	*Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik.	کیسه کشیش	چنته چوپان، قوش آپیی	بندآورنده خون، درمان خونریزی‌های رحمی، تنگ‌کننده عروق و افزایش‌دهنده فشار خون، درمان اسهال خونی، دافع سنگ‌های مجاری ادرار، تنظیم‌کننده قاعدگی، مقوی، قابض، ضداسهال	جوشانده و دم‌کرده	گیاه کامل	خودرو	۰/۲۲
۷۶	۱۵۸۲	قره پشتلو	*Conringia orientalis* Andrz. ex DC.	گوش خرگوش	توخلی باش	ملین، مقوی، اشتهاآور، مدر	پخته شده	اندام‌های هوایی	خودرو	۰/۱۶
۷۷	۱۶۴۲	منطقه مرکزی	*Descurainia sophia* (L.) Webb ex Prantl	خاکشیر	شوورن	مقوی معده، ملین، اشتهاآور،ضدعطش و گرمازدگی، درمان یبوست، آرام‌بخش، تب‌بر، درمان آسم، نرمی پوست، رقیق شدن خون، رفع سرفه، درمان آبله مرغان	جوشانده و دم‌کرده، خام و تازه‌خوری، شربت	بذر	خودرو	۰/۸۲
۷۸	۱۷۰۴	زنجانرود	*Isatis cappadocica* Desv.	وسمه	وسمه	درمان زخم‌های پوستی	ضماد	اندام‌های هوایی	خودرو	۰/۲
۷۹	۱۵۴۴	زنجانرود	*Lepidium latifolium* L.	تره‌تیزک برگ‌پهن	ترتزا	کاهش چربی خون، مدر، ضدسرطان، درمان آسم، تصفیه‌کننده خون، مقوی دستگاه گوارش	خام و تازه‌خوری، ضماد، عصاره	اندام‌های هوایی، بذر	خودرو	۰/۴۳
۸۰	۱۶۱۴	زنجانرود	*Lepidium sativum* L.	تره‌تیزک، شاهی	تَرَه توندَ، آجی تَرَه	مقوی دستگاه ایمنی، مقوی معده، سم‌زدا، مدر، ملین، اشتهاآور، بادشکن، محرک قوه جنسی، قاعدگی‌آور، درمان بیماری‌های پوستی	خام و تازه‌خوری	گیاه کامل به‌ویژه برگ و بذر	کاشته شده	۰/۶۴
۸۱	۱۶۷۷	قره پشتلو	*Nasturtium officinale* R.Br.	علف چشمه، آب‌تره، تره‌تیزک آبی	بولاغ اوتی	کمک به هضم غذا، مقوی معده، درمان ضعف، مقوی بدن، مدر، درمان زانو درد، ضدکم‌خونی، تصفیه‌کننده خون، خلط‌آور، ضدکرم، درمان ریزش مو، محرک پیازمو، درمان التهابات و سوختگی پوستی	خام و تازه‌خوری، جوشانده و دم‌کرده	برگ، ساقه	خودرو	۱
۸۲	۱۶۸۹	منطقه مرکزی	*Raphanus raphanistrum* subsp. *Landra* (Moretti ex DC.) Bonnier & Layens	ترب سیاه	تورپ	ضدنفخ، کمک به هضم غذا، اشتهاآور، محرک هضم غذا، مقوی دستگاه گوارش، ملین، مدر، تصفیه‌کننده خون	خام و تازه‌خوری	ریشه، برگ	کاشته شده	۰/۴۲

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
					Capparaceae					
۸۳	۱۵۸۱	زنجانرود	*Capparis spinosa* L.	کور، کبر	داغ قارپیزی	مسهل، ملین، ضدمیکروب،ضدویروس، ضدسرطان، درمان دیابت	خام و تازه‌خوری، ترشی	گیاه کامل	خودرو	۰/۱۷
					Caprifoliaceae					
۸۴	-------	-------	*Valeriana officinalis* L.	سنبل‌الطیب	پیشیک اوتی	آرام‌بخش، خواب‌آور، نشاط‌آور، برطرف‌کننده ناراحتی‌های عصبی، درمان افسردگی، درمان دل‌پیچه، کاهش‌دهنده فشارخون	جوشانده و دم‌کرده	ریشه	از عطاری	۰/۸
					Caryophyllaceae					
۸۵	۱۶۸۸	منطقه مرکزی	*Dianthus barbatus* L.	قرنفل، میخک کرکی	قرنفیل	مقوی معده، درمان درد معده، کمک به هضم غذا، اشتهاآور، درمان میخچه	جوشانده و دم‌کرده، خام و تازه‌خوری	گل	کاشته شده	۰/۲۱
۸۶	۱۵۴۳	قره پشتلو	*Herniaria hirsuta* L.	علف فتق کرک‌آلود	.....	مدر، ملین، محرک معده، درمان فتق، تهوع‌آور، ضدافسردگی، درمان التهاب مثانه، درمان سنگ کلیه، التیام‌دهنده زخم‌ها	عصاره	گیاه کامل	خودرو	۰/۱۴
۸۷	۱۶۴۱	قره پشتلو	*Vaccaria hispanica* (Mill.) Rauschert	صابونک زرد، صابون	چاخ چاخی	مدر، معرق، مقوی، تصفیه‌کننده خون، ضدسرفه	جوشانده و دم‌کرده	بذر	خودرو	۰/۲
					Convolvulaceae					
۸۸	۱۵۸۰	منطقه مرکزی	*Convolvulus arvensis* L.	پیچک، پیچک صحرایی	سالماشخ، سارماشیق	ضدیبوست، مسهل قوی، مدر، التیام‌دهنده زخم، ضدسرفه، صفرابر، ملین، ضدگرفتگی عضلات ضدالتهاب، برطرف‌کننده مشکلات تنفسی	جوشانده و دم‌کرده، عصاره، ضماد	گیاه کامل	خودرو	۰/۶۵
					Cucurbitaceae					
۸۹	۱۶۷۶	قره پشتلو	*Cucumis melo* L.	خربزه	قوهون، کالیک، کلیک	هضم‌کننده غذا، اشتهاآور، ملین، مسهل، مقوی، آرام‌بخش، انرژی‌زا، صفرابر، درمان عفونت زنان، ضدقارچ، درمان مشکلات ادراری، نشاط‌آور	خام و تازه‌خوری، عصاره، جوشانده	میوه، بذر، ریشه	کاشته شده	۰/۴۳

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
۹۰	۱۶۶۰	منطقه مرکزی	*Cucurbita moschata* Duchesne	کدوی حلوایی	کودی، بورانی	ملین، اشتهاآور، کرم کش به‌ویژه کرم کدو، درمان تورم و اتساع شکم ناشی از کرم‌های روده‌ای، مسهل قوی، مقوی دستگاه گوارش، ضدسرطان، آنتی‌اکسیدان قوی، دستگاه ایمنی، درمان مشکلات پروستات	خام و تازه‌خوری، پخته شده، عصاره	ریشه، میوه، بذر	کاشته شده	۰/۶۳
			Cyperaceae							
۹۱	۱۶۴۰	منطقه مرکزی	*Cyperus rotundus* L.	اویارسلام	ساباح گرسن	ضد تهوع، قابض، مقوی معده	خام و تازه‌خوری، جوشانده و دم‌کرده	میوه، ریزوم	خودرو	۰/۱۴
			Elaeagnaceae							
۹۲	۱۵۴۲	قره پشتلو	*Elaeagnus angustifolia* L.	سنجد	ایده	مقوی معده، قابض، درمان اسهال، درمان درد مفاصل، پوکی استخوان و آرتروز، تب‌بر، ضدسرطان، ضدالتهاب، تقویت‌کننده اعصا تقویت دستگاه ایمنی	خام و تازه‌خوری، پودر	میوه	کاشته شده	۰/۸۸
			Euphorbiaceae							
۹۳	۱۵۷۹	قره پشتلو	*Euphorbia seguierana* Neck.	فرفیون، شیرسگ	سوت توکن	درمان لک، جوش و مشکلات پوستی، درمان زخم و میخچه، ضدکرم و انگل، تصفیه‌کن خون، ضدالتهاب، ضدروماتیسم، کاهش درد، ضد	ضماد، شیرابه	اندام‌های هوایی	خودرو	۰/۷
			Fabaceae							
۹۴	۱۶۱۳	زنجانرود	*Alhagi maurorum* Medik.	خارشتر ایرانی، ترنجبین	ترنجبین، دوه تیکانی، یانداق	ملین، مسهل، مدر، خلط‌آور، درمان بواسیر، تصفیه‌کننده خون، صفرابر، رفع سنگ کلیه	جوشانده و دم‌کرده، عصاره	ریشه و گل	خودرو	۰/۴
۹۵	۱۶۹۶	زنجانرود	*Glycyrrhiza glabra* L.	شیرین‌بیان	شیرین بی‌آن	درمان زخم دهان، درمان ناراحتی‌ها و زخم‌های دستگاه گوارش به‌ویژه زخم معده، مقوی معده، رفع تشنگی، کاهش التهاب، ضدسرطان، ضدویروس، ضدلک پوستی، درمان روماتیسم، ضداسپاسم، ضددرد	جوشانده و دم‌کرده، ادویه	ریشه و ریزوم (اندام زیرزمینی)، برگ	خودرو و کاشته شده	۰/۸۳
۹۶	۱۶۸۷	منطقه مرکزی	*Lens culinaris* Medik.	عدس	مرجی	اشتهاآور، مقوی دستگاه گوارش، مسهل، ملین، صفرابر، مدر، رفع کم‌خونی، ضدالتهاب، درمان بیماری‌های قلبی	پخته شده	بذر	کاشته شده	۰/۳۶

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
۹۷	۱۶۷۵	زنجانرود	*Lotus corniculatus* L.	آهوماش زرد، یونجه پاکلاغی	ساری خوللر	مسکن، درمان بی‌خوابی، ضدافسردگی، قابض، التیام‌دهنده زخم‌ها، ضداسپاسم، تقویت‌کننده قلب	جوشانده و دم‌کرده	گل	خودرو	۰/۲۶
۹۸	۱۵۴۱	قره پشتلو	*Medicago sativa* L.	یونجه	یونجا	ملین، درمان اسهال، مقوی، ضدتصلب شرایین، سقط‌آور، کاهش‌دهنده قند و چربی خون، اشتهاآور، تقویت دستگاه ایمنی، تب‌بر، ضدعفونی‌کننده، شیرافزا، ضدکم‌خونی،قاعدگی‌آور، ضداسپاسم، ضدالتهاب	خام و تازه‌خوری، جوشانده و دم‌کرده	اندام‌های هوایی	خودرو و کاشته شده	۰/۸۵
۹۹	۱۶۱۲	قره پشتلو	*Melilotus officinalis* (L.) Pall.	یونجه زرد	سَبَرگه یونجاسی، ساری یونجا	ضداسپاسم، خواب‌آور، مدر، ضدانعقاد، ضدعفونی‌کننده مجاری ادراری، ضدالتهاب، درمان اسهال خونی، درمان اختلالات یائسگی، درمان فشار بالا، درمان بیماری‌های چشمی، تسکین درد، بندآورنده خون، ضدنفخ، درمان آسم، ضددیابت، آنتی بیوتیک، درمان واریس، درمان بواسیر، درمان دردهای روماتیسمی	ضماد، جوشانده و دم‌کرده	گیاه کامل به‌ویژه سرشاخه‌های گلدار	خودرو	۰/۷۷
۱۰۰	۱۵۷۸	زنجانرود	*Ononis spinosa* L.	خارخر	گلین بارماغی	مدر، مسکن اختلالات مجاری ادرار، قابض، صفراآور، تصفیه‌کننده خون، درمان سنگ کلیه، رفع التهاب مثانه،روماتیسم، درمان ناراحتی‌های کبدی، درمان یرقان	جوشانده و دم‌کرده	ریشه، برگ، گل	خودرو	۰/۱۴
۱۰۱	۱۶۳۹	زنجانرود	*Sophora alopecuroides* L	تلخ بیان	آجی بی‌آن	درمان ناراحتی‌های گوارشی، درمان زخم، مسهل، ضدیبوست، ضدباکتری، جلوگیری از خونریزی بواسیر، درمان درد معده، ضدانگل روده، نرم‌کننده سینه	خام و تازه‌خوری، جوشانده و دم‌کرده	برگ، سرشاخه‌های گلدارجوان، گل، میوه	خودرو	۰/۵۸
۱۰۲	۱۶۵۹	قره پشتلو	*Trifolium pratense* L.	شبدر قرمز	خشه	خلط‌آور، مدر، درمان ناراحتی‌های کبدی، مسکن، رفع دل‌پیچه، التیام زخم، آرام‌بخش، ضداسپاسم، درمان بیماری‌های پوستی	خام و تازه‌خوری، جوشانده و دم‌کرده	برگ، دانه، گل، سرشاخه‌های گلدار	خودرو	۰/۷۳

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
۱۰۳	۱۶۱۱	قره پشتلو	*Trigonella foenum-graecum* L.	شنبلیله	بوی	مقوی دستگاه گوارش، اشتهاآور، درمان دل‌پیچه، ضدسرطان، شیرافزا، تقویت کلیه، تقویت دستگاه ایمنی، تقویت حافظه، افزایش قوه جنسی، درمان ورم و درد مفاصل، سم‌زدا، کمک به هضم غذا، کاهش قند و چربی، ضدعفونی‌کننده، ضدکرم	خام و تازه‌خوری، پخته شده، جوشانده و دم‌کرده	اندام‌های هوایی، گل، بذر	کاشته شده	۰/۷۵
۱۰۴	۱۷۰۵	قره پشتلو	*Vicia faba* L.	باقلا	پخله	درمان اسهال، اشتهاآور، مقوی، تقویت دستگاه ایمنی، مدر، مسکن	خام و تازه‌خوری، پخته شده	میوه، بذر	کاشته شده	۰/۲۴
۱۰۵	۱۵۴۰	قره پشتلو	*Vicia sativa* L.	ماشک، گاودانه	کروشنه	درمان ناراحتی‌های گوارشی، اشتهاآور، مقوی، ضدالتهاب، تب‌بر، مقوی دستگاه گوارش	پخته شده	بذر	کاشته شده	۰/۴۲
					Hypericaceae					
۱۰۶	۱۶۳۸	منطقه مرکزی	*Hypericum perforatum* L.	گل راعی، گل شهناز	چای اوتی	رفع دل درد، ضد اسهال، هضم‌کننده غذا، قابض، درمان سردرد، ضدافسردگی، مسکن درد، آرام‌بخش، ضدالتهاب، ضدکرم، ضدعفونی کننده، ضداسپاسم، درمان زخم و سوختگی پوستی	جوشانده و دم‌کرده ، ضماد	سرشاخه‌های گلدار، ساقه	خودرو	۰/۳۶
					Iridaceae					
۱۰۷	۱۶۷۲	زنجانرود	*Crocus haussknechtii* Boiss.	زعفران جوقاسم	چیدان، چیدم	مقوی، اشتهاآور، مسکن، مدر، تقویت مغز و قلب، تقویت حافظه، تقویت قوای جنسی، درمان درد مفاصل، درمان روماتیسم	خام و تازه‌خوری، پخته شده، دم‌کرده	بنه	خودرو	۰/۶۵
۱۰۸	۱۵۷۷	منطقه مرکزی	*Crocus sativus* L.	زعفران	زفرون (زفرو)	نشاط‌آور، ضدافسردگی، مقوی، اشتهاآور، مسکن، انرژی‌زا، تقویت دستگاه ایمنی، سقط‌آور، تسهیل گردش خون، کمک به هضم غذا	ادویه، دم‌کرده، عصاره	کلاله و خامه و مادگی گل	کاشته شده	۰/۵۳
					Ixioliriaceae					
۱۰۹	۱۶۷۴	زنجانرود	*Ixiolirion tataricum* (Pall.) Schult. & Schult.f.	خیارک، گل خیار	نوروز گولی	اشتهاآور، مغذی، نرم‌کننده پوست، کمک به هضم غذا	خام و تازه‌خوری	گل	خودرو	۰/۳۱

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
					Juglandaceae					
۱۱۰	۱۶۱۰	منطقه مرکزی	*Juglans regia* L.	گردو	گیردکان	مقوی دستگاه گوارش و دستگاه ایمنی، مغذی، ضدسرطان، قابض، تصفیه‌کننده خون، سم‌زدا، افزایش قوه جنسی، کرم‌کش، ضدمیکروب، ضددیابت، درمان لکه‌های پوستی، علف‌کش و حشره‌کش، دافع موجودات موذی	خام و تازه‌خوری، خشک شده، آجیل، جوشانده، ضماد	اندام‌های هوایی، میوه، بذر	کاشته شده	۰/۵۱
					Lamiaceae					
۱۱۱	۱۵۳۹	منطقه مرکزی	*Dracocephalum multicaule* Montbret & Aucher ex Benth.	بادرنجبویه	بادرشمی	کاهش دل‌پیچه، آرام‌بخش، مقوی معده و دستگاه گوارش، کمک به هضم غذا، مسکن، مدر، صفرابر، ضدالتهاب، ضدسرطان، ضدمیکروب، کرم‌کش ضداضطراب، درمان عفونت زنان	خام و تازه‌خوری، ادویه (خشک شده)، جوشانده و دم‌کرده	اندام‌های هوایی، گل، میوه	خودرو و کاشته شده	۰/۴
۱۱۲	۱۶۳۷	منطقه مرکزی	*Lallemantia iberica* Fisch. & C.A.Mey.	بالنگو	قارا بزرح، زَی رَح	خلط‌آور، مسکن، آرام‌بخش، مقوی معده و دستگاه گوارش، خنک‌کننده، ضدسرفه، افزایش قوه جنسی، درمان اختلالات عصبی، درمان خونریزی لثه، تقویت کبد و دستگاه ایمنی، ضدمیکروب	جوشانده و دم‌کرده، ، خام، پخته، روغن، ضماد	برگ، بذر	خودرو	۰/۵۶
۱۱۳	۱۵۷۶	زنجانرود	*Lamium album* L.	گزنه‌سای سفید	آق گزنه	درمان عفونت زنان، مقوی رحم، کاهش خونریزی قاعدگی، خلط‌آور، مقوی، قابض، آرام‌بخش، ضدعفونی‌کننده، درمان اسهال، درمان هموروئید، مدر، مقوی معده	جوشانده و دم‌کرده ، عصاره	گیاه کامل	خودرو	۰/۲۶
۱۱۴	۱۶۵۸	قره پشتلو	*Lavandula angustifolia* Mill.	اسطوخودوس	ایستی قودوز، آلوانا، گولی، داغ گزل اوتی	درمان ناراحتی‌های گوارشی به‌خصوص معده، خواب‌آور، مقوی، مسکن درد، آرام‌بخش، کرم‌کش، ضدعفونی‌کننده، ضداسپاسم، مدر، ضدافس قاعدگی‌آور، التیام‌بخش، انگل‌کش، درمان عفونت زنا	جوشانده و دم‌کرده، خام و تازه‌خوری، عصاره	اندام‌های هوایی	کاشته شده	۰/۷۲

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطار؛	RFC
۱۱۵	۱۶۳۶	قره پشتلو	*Marrubium parviflorum* Fisch. & C.A.Mey.	فراسیون گل‌ریز	یاشماخ اوتی	مقوی، اشتهاآور، ضدسرفه و مشکلات تنفسی مثل برونشیت و آسم، درمان سرماخوردگی، خلط‌آور، مدر، تقویت‌کننده کبد و دستگاه گوارش، ضداسپاسم، ملین، درمان بی‌نظمی‌های قاعدگی، آرام‌بخش، سم‌زدا، ضدمیکروب	جوشانده و دم‌کرده، عصاره	اندام‌های هوایی	خودرو و کاشته شده	۰/۳۶
۱۱۶	۱۵۳۸	قره پشتلو	*Melissa officinalis* L.	بادرنجبویه، فرنجمشک، وارنگ‌بو	بادرشبی	مقوی معده و دستگاه گوارش، ضدمیکروب، ضدنفخ، بادشکن، آرام‌بخش، درمان مشکلات عصبی، ضداضطراب، مدر، مقوی قلب، مقوی رحم، درمان بی‌نظمی قاعدگی، ضداسپاسم، مسکن درد، ضدعفونی‌کننده	خام و تازه‌خوری، جوشانده و دم‌کرده، عصاره، ادویه	اندام‌های هوایی به‌ویژه برگ و سرشاخه‌های گلدار	خودرو و کاشته شده	۰/۶۸
۱۱۷	۱۵۷۵	منطقه مرکزی	*Mentha longifolia* L. (Hudson)	پونه	یارپیز	درمان ناراحتی‌های گوارشی، درمان اسهال و تهوع، رفع سوءهاضمه، کمک به هضم غذا، ضد نفخ، تقویت معده، مدر، مسکن درد، کرم‌کش، انگل‌کش، ضدعفونی‌کننده، ضداسپاسم	جوشانده و دم‌کرده، خام و تازه‌خوری، پخته شده، عصاره	اندام‌های هوایی	خودرو و کاشته شده	۰/۸۷
۱۱۸	۱۶۰۹	منطقه مرکزی	*Mentha × piperata* L.	نعنا فلفلی، نعناع	نعنا	ضدنفخ، بادشکن، کرم‌کش، ضدعفونی‌کننده، ضدمیکروب، مقوی معده، دستگاه گوارش و کل بدن، افزایش قوه جنسی، ضداسپاسم، مسکن، ضددرد، ضدتهوع و استفراغ، درمان سرماخوردگی، ضدویروس، کاهش درد قاعدگی، سم‌زدا، رفع عطش و گرمازدگی	جوشانده و دم‌کرده، خام و تازه‌خوری، پخته شده، عصاره	اندام‌های هوایی	کاشته شده	۰/۸۱
۱۱۹	۱۶۸۶	قره پشتلو	*Ocimum basilicum* L.	ریحان	ریحان	ضدنفخ، بادشکن، رفع‌کننده دل‌درد، ملین، درمان التهاب زخم دهان، مقوی، اشتهاآور، مدر، تقویت‌کننده دستگاه گوارش، ضداسپاسم، آرام‌بخش، سم‌زدا، ضدمیکروب، ضددرد، کرم‌کش، تقویت قوای جنسی، ضداضطراب و افسردگی، شیرافزا، رفع اختلالات سوءهاضمه، درمان شکم‌درد ناشی از تب‌بر، ضدقارچ، درمان عفونت و بیماری‌های زنان، در اسهال	خام و تازه‌خوری، پخته شده، جوشانده و دم‌کرده، عصاره، ادویه	گیاه کامل و بذر	کاشته شده	۰/۷۶

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
۱۲۰	۱۵۷۴	قره پشتلو	*Phlomis olivieri* Benth.	گوش بره، چالمه	قان بالاخ	کرم‌کش، رفع دل‌پیچه، ضدعفونی‌کننده، ملین، مدر، مقوی معده و دستگاه ایمنی، ضدسرطان، ضدحساسیت، ضد نفخ، ضددیابت، درمان ناراحتی‌های گوارشی، درمان بواسیر	جوشانده و دم‌کرده، عصاره	اندام‌های هوایی	خودرو	۰/۲۸
۱۲۱	۱۵۳۷	قره پشتلو	*Rosmarinus officinalis* L.	رزماری	.....	صفرابر، درمان ناراحتی‌های گوارشی، مسکن درد، آرام‌بخش، ضدعفونی‌کننده، ضداسپاسم، مدر، ضدنفخ، ضدالتهاب، قابض، درمان سردرد	خام و تازه‌خوری، پخته شده، جوشانده و دم‌کرده، عصاره	اندام‌های هوایی	کاشته شده	۰/۲۷
۱۲۲	۱۶۳۵	زنجانرود	*Salvia macrosiphon* Boiss.	مریم‌گلی لوله‌ای	مریم گولو، قارایارپاخ، قاراقولاخ	مسکن درد، آرام‌بخش، ضدعفونی‌کننده، ضدنفخ و بادکش، ضدالتهاب، مقوی دستگاه گوارش، سم‌زدا، ترمیم زخم، کرم‌کش	جوشانده و دم‌کرده، عصاره، ضماد	اندام‌های هوایی	خودرو	۰/۴۶
۱۲۳	۱۶۵۷	زنجانرود	*Salvia nemorosa* L.	مریم‌گلی مزرعه‌روی	مریم گولو	درمان ناراحتی‌های گوارشی، مقوی معده، مسکن درد، آرام‌بخش، کرم‌کش، ضدالتهاب ضدعفونی‌کننده، ضداسپاسم	جوشانده و دم‌کرده، عصاره	اندام‌های هوایی	خودرو	۰/۵۶
۱۲۴	۱۶۰۸	زنجانرود	*Salvia officinalis* L.	مریم‌گلی دارویی، مریم‌گلی باغی	مریم گولو	درمان ناراحتی‌های گوارشی، مقوی، مسکن درد، آرام‌بخش، کرم‌کش، ضدعفونی‌کننده، ضداسپاسم، مدر، ضدافسردگی، التیام‌بخش، ضدنفخ و بادکش، انگل‌کش، تقویت اعصاب، ضدسرطان، ضدالتهاب، کاهش فشار خون، ضدویروس، سم‌زدا، درمان بی‌نظمی قاعدگی، خلط‌آور	جوشانده و دم‌کرده، عصاره	اندام‌های ه وایی	خودرو	۰/۷۳
۱۲۵	۱۵۷۳	منطقه مرکزی	*Satureja hortensis* L.	مرزه	مرزه	درمان ناراحتی‌های گوارشی، ضدسردی گوارش، اشتهاآور، مقوی معده، ضدنفخ و بادکش، درمان اسهال، قابض، کرم‌کش، ضداسپاسم، ضدعفونی‌کننده، مسکن درد، التیام‌بخش	خام و تازه‌خوری، پخته شده، جوشانده و دم‌کرده	اندام‌های هوایی	کاشته شده	۰/۷۴

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
۱۲۶	۱۵۳۶	منطقه مرکزی	*Stachys inflata* Benth.	سنبله‌ای بادکنکی	.....	مقوی دستگاه گوارش، مسکن درد، آرام‌بخش، ضدعفونی‌کننده، ضداسپاسم، مدر، ضدنفخ، ضدالتهاب، قابض، درمان سردرد	خام و تازه‌خوری، پخته شده، جوشانده و دم‌کرده، عصاره	اندام‌های هوایی	خودرو	۰/۲۷
۱۲۷	۱۶۳۴	منطقه مرکزی	*Stachys lavandulifolia* Vahl.	چای کوهی	توهلوجه، توکلوجه	آرام‌بخش، خواب‌آور، درمان ناراحتی‌های عصبی، کرم‌کش، ضدعفونی‌کننده، ضدالتهاب، مسکن درد، مقوی دستگاه گوارش و دستگاه ایمنی، ضدویروس، سم‌زدا، صفرابر، ضداسپاسم، درمان دل‌پیچه، درمان سرماخوردگی	خام و تازه‌خوری، جوشانده و دم‌کرده، عصاره	اندام‌های هوایی	خودرو	۱
۱۲۸	۱۵۷۲	زنجانرود	*Teucrium polium* L.	مریم‌نخودی، کلپوره	داغ‌بزرهی، نوخود مریمی	تقویت دستگاه گوارش، درمان دل‌درد، ضدالتهاب، مقوی، ضدمیکروب، ضدعفونی کننده، تب‌بر، ضداسپاسم، مدر، تقویت ضعف عمومی، درمان مشکلات پوستی، بهبود دیابت، تق	جوشانده و دم‌کرده، عصاره	سرشاخه‌های گلدار	خودرو	۰/۳۷
۱۲۹	۱۵۳۵	قره پشتلو	*Thymus kotschyanus* Boiss. & Hohen.	آویشن	کهلیک اوتی، داغ آوشنی	ضدعفونی‌کننده، ضدنفخ، ضدمیکروب، درمان سرماخوردگی و سرفه، مقوی معده، درمان دل‌پیچه و اسهال، تقویت دستگاه ایمنی، کمک به هضم غذا، ضدعفونت، مسکن درد مفاصل	جوشانده و دم‌کرده، خام و تازه‌خوری، ادویه	اندام‌های هوایی	خودرو	۱
۱۳۰	۱۶۰۷	زنجانرود	*Ziziphora clinopodioides* Lam.	کاکوتی کوهی، مشک طرامشک	داغ مرزه‌سی	مقوی دستگاه گوارش و معده، ضد نفخ، ضدسرطان، درمان درد شکم، ضداسپاسم، تب‌بر، ضدعفونی‌کننده، ضدمیکروب، کرم‌کش، درمان سرماخوردگی و سرفه، آرام‌بخش، درمان اضطراب، مقوی قلب	جوشانده و دم‌کرده، ادویه	اندام‌های هوایی	خودرو	۰/۸۳
۱۳۱	۱۶۷۳	قره پشتلو	*Ziziphora tenuior* L.	کاکوتی	ایستی قودوز، داغ نانسی	مقوی دستگاه گوارش و معده، ضدعفونی‌کننده، ضدمیکروب، تمیزکننده روده، ضدنفخ، خلط‌آور، درمان اسهال و دل‌پیچه، تب‌بر، درمان سرماخوردگی، ضدتهوع	جوشانده و دم‌کرده	اندام‌های هوایی	خودرو	۰/۷۳

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
۱۳۲	۱۵۷۱	منطقه مرکزی	*Lythrum salicaria* L.	خون‌فام	.....	درمان عفونت‌های رحمی و خونریزی شدید دوران قاعدگی، ضدالتهاب، التیام‌بخش زخم، قابض، ضداسهال، ضدعفونی‌کننده، آنتی‌بیوتیک، بندآورنده خون، درمان ورم روده، درمان اسهال خونی، درمان اگزما، درمان بیماری‌های چشمی، ضدمیکروب	جوشانده و دم‌کرده، ضماد	اندام‌های هوایی	خودرو	۰/۲۱
						Malvaceae				
۱۳۳	۱۶۰۶	منطقه مرکزی	*Althaea officinalis* L.	ختمی	خیتمی گلی	درمان عفونت گلو، خلط‌آور، ضدسرفه، نرم‌کننده سینه، درمان عفونت زنان، آفت دهان، ملین، ضد دل‌درد، درمان ناراحتی‌های معده و روده، بهبود یبوست	جوشانده و دم‌کرده	برگ، گل، ریشه	خودرو	۰/۹۲
۱۳۴	۱۵۳۴	قره پشتلو	*Malva neglecta* Wallr.	پنیرک معمولی	امه‌کمه‌جی، امن کومنجی	درمان سرماخوردگی و سرفه، خلط‌آور، ضد گلودرد، ملین، درمان عفونت زنان، درمان ناراحتی‌های معده و روده، تب‌بر، کرم‌کش، کاهش خونریزی قاعدگی، مقوی اعصاب، آرام‌بخش	جوشانده و دم‌کرده، خام و تازه‌خوری	برگ، گل، بذر	خودرو	۰/۸۴
۱۳۵	۱۶۳۳	قره پشتلو	*Malva parviflora* L.	پنیرک گل‌ریز	امه‌کمه‌جی، امن کومنجی	درمان سرماخوردگی و سرفه، خلط‌آور، ضد گلودرد، ملین، درمان عفونت زنان، درمان ناراحتی‌های معده و روده، تب‌بر، کرم‌کش، کاهش خونریزی قاعدگی، مقوی اعصاب، آرام‌بخش	جوشانده و دم‌کرده، خام و تازه‌خوری	برگ، گل، بذر	خودرو	۰/۸۸
۱۳۶	۱۶۵۶	منطقه مرکزی	*Malva sylvestris* L.	پنیرک	امه‌کمه‌جی، امن کومنجی	درمان سرماخوردگی و سرفه، خلط‌آور، ضد گلودرد، ملین، درمان عفونت زنان و عفونت مثانه، درمان ناراحتی‌های معده و روده، تب‌بر، کرم‌کش، کاهش خونریزی قاعدگی، مقوی اعصاب، آرام‌بخش، نرم‌کننده سینه، درمان التهابات پوستی	جوشانده و دم‌کرده، خام و تازه‌خوری	برگ، گل، بذر	خودرو	۱

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
					Moraceae					
۱۳۷	۱۶۰۵	قره پشتلو	*Ficus carica* L.	انجیر خوراکی، انجیر	انجیل	اشتهاآور، مقوی معده و دستگاه گوارش، ملین، تقویت‌کننده معده، رفع یبوست، انرژی‌زا، درمان زگیل، میخچه و نیش حشرات، ضد کم‌خونی، کرم‌کش، آرام‌بخش، ضدسم ضدالتهاب، مسکن، ضد درد، ضدعفونی‌کننده	خام و تازه‌خوری، پخته شده، عصاره	میوه، برگ	کاشته شده	۰/۶۷
۱۳۸	۱۵۳۳	زنجانرود	*Morus alba* L.	توت سفید	توت	مقوی، اشتهاآور، ملین،کرم‌کش، تب‌بر، رفع سوءهاضمه، ضد دیابت، ضدعفونی‌کننده، کاهش قند خون	خام و تازه‌خوری، پخته شده، عصاره	میوه، برگ، ریشه و پوست درخت	کاشته شده	۰/۴۷
					Nitrariaceae					
۱۳۹	۱۵۷۰	قره پشتلو	*Peganum harmala* L.	اسپند، اسفند	اوزریک، اوزرلیک	مسکن درد، آرام‌بخش، درمان دل‌درد و اسهال، ضدنفخ، ضدکرم، ضدعفونی‌کننده، درمان درد قاعدگی	جوشانده و دم‌کرده، دود و بخور، خام و تازه‌خوری	برگ، ساقه، میوه، بذر	خودرو	۰/۷۴
					Oleaceae					
۱۴۰	۱۶۳۲	قره پشتلو	*Olea europea* L.	زیتون	زیتون	مقوی اشتهاآور، ملین، ضدسرطان، انرژی‌زا، کاهش فشارخون، درمان سنگ مجاری ادرار، بهبود عملکرد کبد، تب‌بر، مدر، مغذی، ضدالتهاب، بهبود گردش خون، سم‌زدا	خام و تازه‌خوری، روغن، ضماد	میوه، برگ	کاشته شده	۰/۶۱
					Papaveraceae					
۱۴۱	۱۶۸۵	زنجانرود	*Fumaria asepala* Boiss.	شاهتره، شاهتره بی‌کاسبرگ	شتره، شاه‌ترسی	قابض، مقوی معده، بازکننده تصلب شرایین، مقوی و سم‌زدای کبد، ضدعفونی‌کننده دستگاه گوارشی، اشتهاآور، درمان یرقان، ضداسهال، صفرابر، کمک به هضم غذا، درمان جوش پوستی، ضدکرم، تصفیه‌کننده خون	جوشانده و دم‌کرده، عصاره	گیاه کامل به‌ویژه برگ و سرشاخه‌های گلدار	خودرو	۰/۶۳

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
۱۴۲	۱۵۶۹	قره پشتلو	*Hypecoum pendulum* L.	زرده شاهتره، شاهتره‌ای	.....	مدر، خنک‌کننده، تنظیم‌کننده بی‌نظمی ضربان قلب، مخدر، مسکن	عصاره	گیاه کامل	خودرو	۰/۲۵
۱۴۳	۱۶۵۵	منطقه مرکزی	*Papaver dubium* L.	خشخاش هرز	لالا خاشخاش	آرام‌بخش، مسکن، مخدر، رفع بی‌خوابی، ضداسپاسم، درمان مشکلات تنفسی و عفونت ریه، درمان گلودرد، ضدسرفه، تب‌بر	خام و تازه‌خوری، پخته شده، عصاره	میوه، برگ، ریشه و پوست ساقه	خودرو	۰/۷۵
			Plantaginaceae							
۱۴۴	۱۵۳۲	زنجانرود	*Plantago lanceolata* L.	بارهنگ سرنیزه‌ا;	دیلی داماریجا	رفع اسهال، ضد زخم معده و روده، ملین، مدر، خلط‌آور، درمان سرفه، بندآورنده خون، تب‌بر، درمان عفونت چشم	جوشانده و دم‌کرده، خام و تازه‌خوری	برگ، بذر	خودرو	۰/۷۶
۱۴۵	۱۶۰۴	قره پشتلو	*Plantago major* L.	بارهنگ	بزوشا	ملین، درمان یبوست، ضد التهاب دستگاه گوارش، درمان سرفه و اسهال خونی، خلط‌آور، درمان گزیدگی حشرات، درمان عفونت بعد از زایمان، مسکن دندان‌درد، کرم‌کش	جوشانده و دم‌کرده، ضماد	بذر	خودرو	۰/۴۶
۱۴۶	۱۶۷۱	زنجانرود	*Plantago ovata* Forssk.	بارهنگ تخم‌مرغ	قارنی یاروخ	درمان یبوست، ملین، مدر، خلط‌آور، ضدمیکروب، ضد سرطان، تب‌بر، سم‌زدا	جوشانده و دم‌کرده	بذر	خودرو	۰/۵۶
			Poaceae							
۱۴۷	۱۶۳۱	منطقه مرکزی	*Hordeum bulbosum* L.	جو پیازدار	آرپا	کاهش‌دهنده چربی خون، مقوی، انرژی‌زا، اشتهاآور، صفرابر، بهبود هضم غذا	پخته شده، جوشانده و دم‌کرده، عصاره	بذر، ساقه	خودرو	۰/۲۵
۱۴۸	۱۶۸۴	قره پشتلو	*Hordeum vulgare* L.	جو	آرپا	مغذی، مقوی، اشتهاآور، بهبود فعالیت دستگاه گوارش، درمان سوءهاضمه، ضد یبوست، کاهش‌دهنده چربی خون، مدر، پایین‌آورنده قند خون، تسهیل گردش خون، درمان اسهال	پخته شده، جوشانده و دم‌کرده، عصاره	بذر، ساقه	کاشته شده	۰/۳۶

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
۱۴۹	۱۵۶۸	قره پشتلو	*Oryza sativa* L.	برنج	دویی، دوو، دوگو	مقوی، انرژی‌زا، اشتهاآور، درمان اسهال، ضدسرطان، تنظیم حرکات روده، مدر، تنظیم‌کننده فشار خون، منبع ویتامین	پخته شده، عصاره	بذر، سبوس	کاشته شده	۰/۴۳
۱۵۰	۱۶۰۳	منطقه مرکزی	*Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud.	نی	قمیش	مدر، درمان التهاب مثانه ومفاصل، درمان مشکلات ادراری و کمی ادرار، محرک قوه جنسی، درمان دردهای رحمی، درمان روماتیسم، ضدتب، درمان بیماری‌های کبدی، رفع رحمی، درمان بیماری‌های قلبی، رفع حالت تهوع	پخته شده، جوشانده و دم‌کرده، عصاره	گیاه کامل	خودرو	۰/۳۲
۱۵۱	۱۶۳۰	زنجانرود	*Triticum aestivum* L.	گندم	بوغدا، بوقدا، تاخل	مقوی، اشتهاآور، ملین، درمان یبوست، افزایش اشتها، مغذی، انرژی‌زا، ضدالتهاب، افزایش قوه جنسی، مقوی معده و دستگاه گوارش، تب‌بر	پخته شده، جوشانده و دم‌کرده، عصاره	بذر	کاشته شده	۰/۳
۱۵۲	۱۶۵۴	قره پشتلو	*Zea mays* L.	ذرت، بلال	مکه، قارغی دالی	مدر، مقوی، مغذی، انرژی‌زا، اشتهاآور، درمان التهاب مفاصل، درمان بیماری‌های مثانه، تسکین ادرار دردناک، صفراآور، تاثیر روی سـ کلیه، مقوی قلب، پایین‌آورنده فشار خون	خام و تازه‌خوری، پخته شده، عصاره	بذر، کاکل	کاشته شده	۰/۲۷
			Polygonaceae							
۱۵۳	۱۵۳۱	زنجانرود	*Rheum ribes* L.	ریواس	اشقون	اشتهاآور، مدر، کمک به هضم غذا، نشاط‌آور، ضد میکروب، کاهش خونریزی از معده و روده	خام و تازه‌خوری، پخته شده، عصاره	اندام‌های هوایی، ریشه	خودرو	۰/۴۵
۱۵۴	۱۵۶۷	زنجانرود	*Rumex acetosa* L.	ترشک باغی	تورشجا	اشتهاآور، مدر، ملین، ضد اسهال، اشتهاآور، درمان آبسه و زخم پوستی، درمان ناراحتی‌های کلیوی، سقط‌آور	خام و تازه‌خوری، پخته شده، عصاره، و دم‌کرده	برگ، ساقه، ریشه	خودرو	۰/۳۷
			Portulacaceae							
۱۵۵	۱۶۰۲	منطقه مرکزی	*Portulaca oleracea* L.	خرفه	پَرپینَ	مقوی، بهبوددهنده عملکرد دستگاه گوارش، مقوی دستگاه ایمنی، مدر، آرام‌بخش، اشتهاآور، ضد سرطان، ملین، ضد التهاب، دفع‌کننده سنگ کلیه، درمان مشکلات قاعدگی، درمان زردی، کرم‌کش، درمان تاول و سوختگی پوستی	خام و تازه‌خوری، پخته شده، عصاره	ساقه، برگ، بذر	خودرو	۰/۶۳

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
Ranunculaceae										
۱۵۶	--------	---------	*Nigella sativa* L.	قره چورک اوتی، بزر سیاهدانه شونیز		ضدسرطان، مقوی، ضد میکروب، مسکن درد، ضد التهاب، ضدسرفه، ضداسپاسم، ملین، ضدویروس و قارچ، ضدنفخ، شیرافزا، کمک به هضم غذا، کرم‌کش، ضدعفونی‌کننده، قاعدگی‌آور، درمان دردهای مفاصل	خام و تازه‌خوری، جوشانده و دم‌کرده، عصاره، ضماد، روغن	بذر	از عطاری	۰/۸۲
۱۵۷	۱۶۷۰	منطقه مرکزی	*Ranunculus arvensis* L.	آلاله	ساری گول	درمان دل‌درد، ضد یبوست	جوشانده و دم‌کرده، ضماد	اندام‌های هوایی، گل	خودرو	۰/۲۴
۱۵۸	۱۵۶۶	قره پشتلو	*Thalictrum minus* L.	برگ سدابی	قایتاران	درمان زخم‌های سرطانی	ضماد	اندام‌های هوایی	خودرو	۰/۲
Rhamnaceae										
۱۵۹	--------	---------	*Ziziphus jujuba* Miller	عناب	ایلغای	مقوی، تقویت‌کننده دستگاه ایمنی، ضدسرطان، درمان سرماخوردگی و سرفه، مسکن، ضدمیکروب، ضدالتهاب، کاهش‌دهنده فشار خون، قابض، ضداسپاسم، قاعدگی‌آور، نیروزا	خام و تازه‌خوری، جوشانده و دم‌کرده	میوه	از عطاری	۰/۸۸
Rosaceae										
۱۶۰	۱۵۳۰	زنجانرود	*Cotoneaster nummularioides* Pojark.	شیرخشت سکه‌ای	دوشان آلماسی، سیرخیش	کاهش‌دهنده دمای بدن، ملین، درمان زردی کودکان، خلط‌آور، مقوی کبد و بدن، تب‌بر، ملین، ضدعفونی‌کننده، ضدمیکروب	جوشانده و دم‌کرده، عصاره	اندام‌های هوایی	خودرو و کاشته شده	۰/۶۲
۱۶۱	۱۶۲۹	منطقه مرکزی	*Crataegus pontica* K.Koch	زالزالک	یمیشان	قابض، مقوی بدن، درمان سنگ مجاری ادراری، درمان آب مروارید، درمان ناراحتی‌های قلبی و بهبود بی‌نظمی ضربان قلب، درمان تصلب شرایین، تقویت دستگاه عصبی، آرام‌بخش، بهبود کیفیت خواب، تسریع گردش خون، بهبود حافظه	خام و تازه‌خوری، جوشانده و دم‌کرده، عصاره	برگ، گل، میوه	خودرو و کاشته شده	۰/۵۴
۱۶۲	۱۶۶۹	زنجانرود	*Cydonia oblonga* Mill.	به	هیوا، حئیوا	قابض، مقوی، درمان اسهال، سرماخوردگی ، التیام ورم روده، مدر، خلط‌آور، درمان سنگ کلیه، نرم‌کننده سینه، درمان التهاب گلو، مسکن	خام و تازه‌خوری، پخته شده، کمپوت، مربا، آب‌میوه	برگ، میوه	کاشته شده	۰/۶۶

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطار	RFC
۱۶۳	۱۵۶۵	زنجانرود	*Malus domestica* (Suckow) Borkh.	سیب	آلما	مقوی، مغذی، اشتهاآور، منبع ویتامین و عناصر، ضداسهال، درمان ورم معده و روده در کودکان، ضدمیکروب، ضدسرطان، ضدالتهاب، تب‌بر، ضدعفونی‌کننده، ضددیابت، کرم‌کش، آنتی‌اکسیدان، مقوی دستگاه ایمنی	خام و تازه‌خوری، پخته شده، کمپوت، مربا، آب‌میوه	میوه	کاشته شده	۰/۷۸
۱۶۴	۱۶۰۱	زنجانرود	*Prunus armeniaca* L.	زردآلو	اریک	ملین، مغذی، اشتهاآور، بهبود عملکرد دستگاه گوارش، تحریک حرکات روده، ضدیبوست، ضدالتهاب، آنتی اکسیدان، سم‌زدا، کرم کش، تقویت قوه جنسی، ضداسپاسم، ضدسرفه، نرم‌کننده سینه، مقوی دستگاه ایمنی	خام و تازه‌خوری، پخته شده، کمپوت، مربا، آب‌میوه	میوه، برگه، بذر	خودرو و کاشته شده	۰/۴۵
۱۶۵	۱۶۵۳	منطقه مرکزی	*Prunus avium* (L.) Moench	گیلاس	گیلاس	خون‌ساز، مقوی، مغذی، اشتهاآور، ضد التهاب، درمان مشکلات ادراری، درمان التهاب مفاصل، ملین، منبع غنی آنتی‌اکسیدان و ویتامین، ضد سرطان،کاهنده فشار خون، مقوی دستگاه ایمنی	خام و تازه‌خوری، پخته شده، کمپوت، مربا، آب‌میوه، چای	میوه	کاشته شده	۰/۶۳
۱۶۶	۱۵۶۴	قره پشتلو	*Prunus* × *domestica* L.	آلوچه، آلو زرد، گوجه	آل‌چا، آل‌لی، گاوالی	اشتهاآور، ملین، ضدالتهاب، مدر، تب‌بر، بهبود فعالیت روده، مسهل، ضد روماتیسم، درمان یبوست، صفرابر، کمک به هضم غذا	خام و تازه‌خوری، پخته شده، کمپوت، عصاره	برگ، گل، میوه	کاشته شده	۰/۳۶
۱۶۷	۱۶۶۸	قره پشتلو	*Prunus dulcis* (Mill.) D.A.Webb	بادام	بادام	ملین، ضد یبوست، بهبود عملکرد دستگاه گوارش، مغذی، مقوی، انرژی‌زا، منبع ویتامین، فیبر و عناصر، ضدسرطان، ضدالتهاب، رفع خشکی پوست و اگزما، رفع سوختگی پوست، مقوی برای نوزادان و کودکان، آرام‌بخش و مقوی اعصاب، تقویت قوه جنسی	خام و تازه‌خوری، بوداده، روعن، ضماد، عصاره	بذر	کاشته شده	۰/۷۸

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
۱۶۸	۶۲۸	منطقه مرکزی	*Prunus lycioides* (Spach) C.K.Schneid.	بادام خارآلود، بادامک	بادامچه، بادامچا	دافع کرم، ملین، رفع خشکی پوست، درمان زخم‌های گوارشی، پاکسازی کبد	خام و تازه‌خوری (در صورت حذف ترکیبات سمی)، بوداده، روغن، ضماد، عصاره	بذر	خودرو	۰/۳۸
۱۶۹	۱۵۲۹	زنجانرود	*Prunus persica* (L.) Batsch	هلو، شفتالو	هولی، شفت‌آلی، حولو	ملین، مغذی، اشتهاآور، منبع ویتامین، آنتی‌اکسیدان، ضدسرطان، مقوی معده، ضدالتهاب، کرم‌کش، تب‌بر، درمان سرفه، رفع یبوست، دافع سنگ مجاری ادراری، مسکن، بهبود مشکلات قاعدگی، مدر، درمان سیاه‌سرفه	خام و تازه‌خوری، پخته شده، کمپوت، آب‌میوه	میوه	کاشته شده	۰/۲۸
۱۷۰	۶۰۰	منطقه مرکزی	*Prunus spinosa* L.	آلوچه، آلوچه وحشی، گوجه وحشی	آل‌چا، آلی چا	ملین، مدر، مغذی، اشتهاآور، بهبود عملکرد دستگاه گوارش، تصفیه‌کننده خون، دافع سنگ کلیه، ضددیابت	خام و تازه‌خوری، پخته شده، کمپوت، عصاره	برگ، گل، میوه	خودرو و کاشته شده	۰/۲۴
۱۷۱	۶۶۷	قره پشتلو	*Prunus vulgaris* Miller	آلبالو	آل‌بالی، گیله نار	اشتهاآور، مدر، منبع غنی آنتی‌اکسیدان، مقوی دستگاه ایمنی، ضدسرطان، ضدتب، درمان ناراحتی‌های کبدی، ضدالتهاب، ضد تورم روده، کاهش فشار خون، سم‌زدا، پایین‌آورنده چربی، ضدعفونی‌کننده، درمان سنگ مجاری ادراری	خام و تازه‌خوری، پخته شده، مربا، آب‌میوه، چای، شربت	میوه	کاشته شده	۰/۵۳
۱۷۲	۵۶۳	منطقه مرکزی	*Pyrus communis* L.	گلابی	گولابی، آرمود	مقوی عمومی بدن، مغذی، اشتهاآور، مدر، ملین، کاهش‌دهنده فشار خون، مسکن، کاهش‌دهنده اسید اوریک، درمان عفونت‌های ادراری، ضداسپاسم	خام و تازه‌خوری، پخته شده، کمپوت، آب‌میوه	برگ، گل، میوه	کاشته شده	۰/۵

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
۱۷۳	۱۶۵۲	زنجانرود	*Rosa canina* L.	نسترن وحشی	گل‌بورنی، قویون گوزی	درمان التهاب معده، مقوی عمومی بدن و دستگاه ایمنی، ضداسهال، درمان دل‌پیچه، افزایش‌دهنده قوه جنسی، ضد افسردگی، نشاط‌آور، مسکن درد، ملین، آنتی‌اکسیدان، کرم‌کش، ضدعفونی‌کننده، مقوی برای کودکان	جوشانده و دم‌کرده، خام و تازه‌خوری، عصاره	گل، میوه	خودرو	۰/۷
۱۷۴	۱۵۶۲	منطقه مرکزی	*Rosa × damascena* Herrm.	گل‌محمدی	قزیل گول	موثر در شادابی پوست، ضدعفونی‌کننده، ضد میکروب، افزایش‌دهنده قوه جنسی، ضد افسردگی، نشاط‌آور، مسکن، مقوی قلب، مقوی اعصاب، افزایش‌دهنده فشار خون، ضد نفخ، ملین، درمان دل درد، صفرابر	ادویه، جوشانده و دم‌کرده، گلاب، مربا، شربت	گل	کاشته شده	۰/۷۶
						Rubiaceae				
۱۷۵	۱۵۲۸	زنجانرود	*Galium aparine* L.	شیرپنیر	دیل قانادان	مدر، درمان بیماری‌های پوستی، درمان اگزما، ضدسرطان، ضدعفونی‌کننده، ضداسپاسم، ضدالتهاب، درمان سنگ کلیه	جوشانده و دم‌کرده	اندام‌های هوایی	خودرو	۰/۲۲
						Salicaceae				
۱۷۶	۱۶۲۷	زنجانرود	*Salix aegyptiaca* L.	بیدمشک	پیش پیشی	ضدافسردگی، آرام‌بخش، مقوی اعصاب، خواب‌آور، اشتهاآور، ضدنفخ، ضدمیکروب، مقوی قلب، مقوی عمومی بدن، ضدگرمازدگی، ضدتب‌بر، درمان سردرد	جوشانده و دم‌کرده، عصاره، خام	گل‌آذین	کاشته شده	۰/۶۱
						Scrophulariaceae				
۱۷۷	۱۵۹۹	قره پشتلو	*Scrophularia striata* Boiss.	گل میمونی شیاردار	سیم اوتی	ضدسرطان، درمان زخم، ملین	جوشانده و دم‌کرده، ضماد	اندام‌های هوایی	خودرو	۰/۲۲
۱۷۸	۱۶۶۶	منطقه مرکزی	*Scrophularia variegata* Rchb. ex Nyman.	گل میمونی رنگارنگ	سیم اوتی	ملین، بهبود حرکات روده، ضدسرطان، درمان زخم	جوشانده و دم‌کرده، ضماد	اندام‌های هوایی	خودرو	۰/۳۴

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
۱۷۹	۱۵۶۱	قره پشتلو	*Verbascum cheiranthifolium* Boiss.	گل ماهور، خرگوشک	سیغیرقویروغی	مسکن درد به‌ویژه درد مفاصل، نرم‌کننده سینه، خلط‌آور، درمان مشکلات تنفسی مثل آسم، قابض، ضد سرفه، درمان سرماخوردگی، افزایش‌دهنده قوای جنسی، مقوی معده	جوشانده و دم‌کرده، ضماد	برگ، گل، بذر	خودرو	۰/۴۵
						Solanaceae				
۱۸۰	۱۵۲۷	منطقه مرکزی	*H yoscyamus reticulatus* L.	بذرالبنج مشبک، بنگدانه مشبک	بات بات	مسکن درد، آرام‌بخش، کرم‌کش، خواب‌آور، مسکن اعصاب، ضددرد، ضدعفونی‌کننده، ضداسپاسم، بی‌حس‌کننده، ضداضطراب، افزایش‌دهنده قوای جنسی، قابض، درمان روماتیسم، درمان التهاب گوش، التیام زخم‌های سرطانی، ضددیابت، درمان عفونت دهان، گشادکننده مردمک، درمان درد شکم	دود و بخور، ضماد	برگ، گل، بذر	خودرو	۰/۷۳
۱۸۱	۱۶۲۶	زنجانرود	*Solanum lycopersicum* L.	گوجه فرنگی	قرمز بادمجان، بامادور، پامادور	اشتهاآور، ملین، غنی از ویتامین سی و عناصر، آنتی‌اکسیدان، ضدسرطان، مقوی دستگاه گوارش، بهبود عملکرد کلیه‌ها، سم‌زدا، تصفیه‌کننده خون، صفرابر، مقوی کبد، ضدعفونی‌کننده، ضدمیکروب، مدر، کرم‌کش، مسکن درد، کاهش‌دهنده فشار خون، کاهش‌دهنده چربی	خام و تازه‌خوری، پخته شده	گل، میوه، بذر	کاشته شده	۰/۴۴
۱۸۲	۱۶۵۱	قره پشتلو	*Solanum nigrum* L.	تاجریزی سیاه	قوش اوزومی	درمان درد دندان، مسکن، ضدعفونی‌کننده، درمان دل‌پیچه، ضدالتهاب، ضداسپاسم، تب‌بر، کرم‌کش، ضدمیکروب، ملین، آرام‌بخش، درمان خارش پوست، قاعدگی‌آور، مخ محرک قوای جنسی	جوشانده و دم‌کرده، دود و بخور، ضماد	برگ، میوه	خودرو	۰/۵۳

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطار	RFC
۱۸۳	۱۵۹۸	منطقه مرکزی	*Physalis alkekengi* L.	عروسک پشت پرده	یرگیلاسی	ملین، مدر، مسکن درد، درمان روماتیسم، تب‌بر، دافع سنگ کلیه، کاهش‌دهنده اسید اوریک، درمان مشکلات ادراری، بهبود ناراحتی‌های کبدی، درمان عفونت معده و روده، نرم‌کننده پوست	جوشانده و دم‌کرده، ضماد	برگ، ساقه، میوه	خودرو	۰/۳۱
						Theaceae				
۱۸۴	-------	-------	*Camellia sinensis* (L.) Kuntze	چای	چای	مدر، مسکن، قابض، موثر روی اعصاب، آنتی‌اکسیدان، ضدسرطان، ضد میکروب، ضد افسردگی، ضداسپاسم، سم‌زدا، کاهش‌دهنده قند و چربی، ضداسهال، درمان عفونت گوارشی، درمان عفونت چشمی	دم‌کرده	برگ	از عطاری	۰/۴۱
						Urticaceae				
۱۸۵	۱۵۶۰	قره پشتلو	*Urtica dioica* L.	گزنه دو پایه	جوش، جوش، گیجیرتیکان	مدر، مسکن، قابض، بهبود عملکرد روده، سم‌زدا، ضدالتهاب، ضدمیکروب، ضداسپاسم، ضدورم، درمان درد مفاصل، آرتروز و روماتیسم، ضدعفونی‌کننده، محرک قوای جنسی، جلوگیری از بزرگ شدن پروستات، درمان خونریزی شدید قاعدگی، ضدآلرژی، مقوی رحم، ضددیابت	جوشانده و دم‌کرده، ضماد	برگ، ریشه	خودرو و کاشته شده	۰/۷۸
						Verbenaceae				
۱۸۶	۱۵۲۶	زنجانرود	*Aloysia citriodora* Palau	به‌لیمو	به‌لومی	آرام‌بخش، مسکن، ضد افسردگی و اضطراب، مقوی اعصاب، مقوی معده، ضدالتهاب، ضداسپاسم، بهبود غذا، نشاط‌آور، درمان شکم‌درد	جوشانده و دم‌کرده، عصاره	برگ	کاشته شده	۰/۷۴
						Violaceae				
۱۸۷	۱۶۲۵	قره پشتلو	*Viola odorata* L.	بنفشه معطر	بنوشه	آرام‌بخش، ملین، مقوی، تقویت دستگاه ایمنی، درمان سرماخوردگی و سرفه، تب‌بر، آنتی‌اکسیدان، ضد سرطان، خلط‌آور، مسهل، ملین، نرم‌کننده سینه	جوشانده و دم‌کرده	گیاه کامل به‌ویژه گل	خودرو	۰/۶۴

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
						Vitaceae				
۱۸۸	۱۵۹۷	زنجانرود	*Vitis vinifera* L.	انگور	اوزوم	انرژی‌زا، مقوی، تقویت حافظه، ضدسرطان، مسهل، ملین، ضدمیکروب، تقویت قوای جنسی، نشاط‌آور، مقوی قلب، مدر، ضد عفونت، بهبود هضم غذا، مقوی دستگاه ایمنی، آنتی‌اکسیدان، ضدآسم، مقوی حافظه، پایین‌آورنده چربی خون، محافظ کبد، ضد تصلب شرایین، مقوی دستگاه گوارش، ضدسرفه و سرماخوردگی	خام و تازه‌خوری، کشمش، آب‌میوه، روغن	برگ، میوه	کاشته شده	۰/۶۱
					.	Zingiberaceae				
۱۸۹	-------	--------	*Curcuma longa* L.	زردچوبه	ساری کوک	ضدسرطان، آنتی‌اکسیدان، ضدالتهاب، سم‌زدا، صفرابر، ضدعفونی‌کننده، ضدمیکروب، قابض، مدر، مقوی دستگاه ایمنی، مقوی رحم، مقوی معده، درمان شکستگی، ضد سرفه و سرماخوردگی، ضد ورم، تصفیه‌کننده و خون، رقیق‌کننده، درمان زخم چرکی	ادویه، جوشانده و دم‌کرده، عصاره، ضماد	ریزوم	از عطاری	۰/۸۳
۱۹۰	--------	--------	*Elettaria cardamomum* (L.) Maton	هل	.....	ضدسرطان، آنتی‌اکسیدان، صفرابر مقوی معده و دستگاه ایمنی، ضدتهوع، سم‌زدا، مقوی رحم، ضدعفونی‌کننده، ضدمیکروب، ضدالتهاب، مدر، ضداسپاسم، ضدنفخ، مسکن، نشاط‌آور، کمک به هضم غذا، افزایش قوه جنسی	ادویه، جوشانده و دم‌کرده، عصاره	میوه، بذر	از عطاری	۰/۷۵

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

ادامه جدول ۲

ردیف	شماره هرباریومی	نام منطقه	نام گونه	نام فارسی	نام ترکی	کاربرد درمانی	نحوه مصرف	اندام مورد استفاده	وضعیت: خودرو، کاشته شده، از عطاری	RFC
۱۹۱	--------	-------	*Zingiber officinale* Rosc.	زنجبیل	ایستی اوت	ضدویروس، ضدمیکروب، ضدعفونی‌کننده، سم‌زدا، ضدتهوع، مقوی معده و دستگاه ایمنی، افزایش‌دهنده قوای جنسی، کرم‌کش، مقوی قلب، رقیق‌کننده خون، ضدالتهاب، ضداسپاسم، کمک به هضم غذا، صفرابر، ضدنفخ، پایین‌آورنده چربی خون، مقوی رحم، درمان دل‌پیچه، درمان سوءهاضمه، قاعدگی‌آور، درمان اسهال، درمان سرماخوردگی، سرفه و گلودرد، تسهیل گردش خون	خام و تازه‌خوری، پخته شده، ادویه، جوشانده و دم‌کرده، عصاره	ریزوم	از عطاری	۰/۹۳
						Zygophyllaceae				
۱۹۲	۱۵۵۹	زنجانرود	*Tribulus terrestris* L.	خارخسک، خارخاسک	چاکقور تیکانی، دوقارنی	مسکن، مدر، درمان ناراحتی‌های کلیوی و ادراری، درمان سنگ کلیه، ضدنفخ، درمان بواسیر، درمان ضعف جنسی، درمان عفونت زنان، مسکن، ضدالتهاب، درمان ناراحتی‌های قلبی، درمان ناراحتی‌های مقاربتی، ضدسرفه، درمان پروستات	جوشانده و دم‌کرده، عصاره، روغن	ریشه، برگ، میوه، بذر	خودرو	۰/۷۴
۱۹۳	۱۵۲۵	زنجانرود	*Zygophyllum fabago* L.	قیچ لوبیایی	اوزریی ایت، ایت اوزریک	مسکن درد زانو، ضدالتهاب،کرم‌کش، ضدمیکروب، ضدعفونی‌کننده، درمان آب‌مروارید، ملین	جوشانده و دم‌کرده	برگ، بذر	خودرو	۰/۵۱

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

بحث

گیاهان دارویی و کاربرد آن‌ها در پژوهش های مختلفی بررسی شده اند (موسوی، ۱۳۸۳؛ سجادی و همکاران، ۱۳۹۰؛ بهرامی و کلامی، ۱۳۹۱؛ فروزه و همکاران، ۱۳۹۳؛ میردیلمی و همکاران، ۱۳۹۳؛ تبد و جلیلیان، ۱۳۹۴؛ مالکی خضرلو و همکاران، ۱۳۹۵؛ سعادت پور و همکاران، ۱۳۹۶؛ حسینی و همکاران، ۱۳۹۸؛ دلفان و همکاران، ۱۳۹۸؛ مهرنیا و حسینی، ۱۳۹۹؛ طغرانگار و وفادار، ۱۳۹۹؛ وفادار و همکاران، ۱۳۹۹، آروین و فیروزه، ۱۴۰۰؛ حسینی و همکاران، ۱۴۰۰؛ سعادتی و همکاران، ۱۴۰۲) ولی پژوهش حاضر نخستین مطالعه جامع معطوف به دانش بومی و محلی زنان در مورد گیاهان دارویی در سه بخش مرکزی، قره پشتلو و زنجان‌رود شهرستان زنجان است. یافته‌های حاصل از این تحقیق نشانگر تنوع زیاد گیاهان دارویی مورد استفاده توسط جامعه هدف است (۱۹۳ گونه). بخش اعظم گونه‌های گیاهی مورد مطالعه (۶۲/۱۷٪)، به‌صورت خودرو در این منطقه می‌رویند. بزرگترین تیره‌های گیاهی، تیره‌های کاسنیان، نعنائیان، چتریان، گل‌سرخیان، باقلائیان و کلمیان (مجموعه با ۱۱۰ گونه گیاهی) هستند. پنج تیره گیاهی فوق از بزرگترین تیره‌ها در رویش‌های ایران هستند. وفور بالای گیاهان تیره‌های مزبور به‌دلیل سازگاری مناسب این گیاهان با شرایط اقلیمی و رویشگاهی مختلف از دشت‌ها تا مناطق مرتفع است. تیره‌های فوق‌الذکر حاوی ترکیبات موثره مختلفی شامل ترپنوئیدها، اسانس‌ها، ترکیبات پلی‌فنلی، گلیکوزیدها و ترکیبات سولفیدی هستند.

هم‌چنین تیره‌های گاوزبانیان، بادمجانیان و پنیرکیان از دیگر خانواده‌های ارزشمند دارویی در منطقه مورد مطالعه بوده‌اند. گیاهان تیره گاوزبانیان حاوی ترکیبات موثره آرام‌بخش، ضدافسردگی و ضداضطراب هستند. گیاهان تیره بادمجانیان حاوی آلکالوئیدهایی مثل هیوسیامین و اسکوپولامین بوده و خاصیت تسکین‌دهنده درد دارند. تیره پنیرکیان یکی از تیره‌های پرارزش گیاهی در منطقه زنجان است. گیاهانی نظیر پنیرک و ختمی حاوی موسیلاژ و لعاب در اندام‌های مختلف به‌ویژه در برگ و گل هستند. چهار گونه گیاهی بولاغ اوتی (*Nasturtium officinale* R.Br.) از تیره کلمیان، چای کوهی (*Stachys lavandulifolia* Vahl) و آویشن (*Thymus kotschyanus* Boiss. & Hohen) از تیره نعنائیان و پنیرک (*Malva sylvestris* L.) از تیره پنیرکیان دارای بیشترین میزان اهمیت دارویی بومی و محلی در بین همه گونه‌های مورد مطالعه بودند. بولاغ اوتی یا علف چشمه (*Nasturtium officinale* R.Br.)، گیاهی علفی و بسیار شناخته‌شده در زنجان بوده و باورهای زیادی در مورد مصرف این گیاه و خواص دارویی آن در میان مردم بومی رایج است. بخش‌های مورد مصرف گیاه، بخش‌های رویشی به‌ویژه برگ‌ها است. این گیاه حاوی ترکیبات موثره‌ای از گروه گلوکوزینولات‌ها هستند که از ترکیبات گوگردی بوده و جزء فلاوونوئیدها به‌شمار می‌روند و اثرات تقویتی و دارویی متعددی بر روی اندام‌های مختلف بدن مثل دستگاه هاضمه، پوست و استخوان داشته و ضدکرم، مقوی و ضد کم‌خونی است. به‌طور معمول در فصل بهار گیاه تازه در سبزی فروشی‌ها و گاه بساط‌های دست فروشی عرضه می‌شود. گیاه چای کوهی یا توکلوجه (*Stachys lavandulifolia* Vahl) از دیگر گیاهان مطرح و مهم دارویی در استان زنجان است. این گونه، گیاهی معطر و بسیار زیبا در فاز گل‌دهی بوده و از جمله گیاهانی است که به وفور در فصل بهار از رویشگاه‌های استان جمع‌آوری می‌شود. مهم‌ترین بخش مورد مصرف گیاه، سرشاخه‌های گلدار به‌همراه برگ‌ها است. چای کوهی نظیر دیگر گیاهان تیره نعنائیان سرشار از ترپنوئیدها، فلاوونوئیدها و اسانس‌های روغن‌دار است. خواصی چون آرام‌بخشی، مسکن ناراحتی‌های عصبی، ضداسپاسم، ضدعفونی‌کننده، درمان سرماخوردگی، مقوی دستگاه ایمنی و سم‌زدایی از مهم‌ترین دلایل کاربردهای درمانی این گونه ارزشمند گیاهی است.

گیاه مهم و باارزش دارویی دیگر از تیره نعنائیان در زنجان، گیاه آویشن (*Thymus kotschyanus* Boiss. & Hohen) است. این گیاه، زیبا و معطر بوده، علاوه بر استفاده به‌صورت دمنوش و جوشانده، به‌عنوان ادویه نیز کاربرد زیادی دارد. در مصاحبه با زنان در شهرستان زنجان، خواص متعددی برای این گیاه ذکر شد که اهم آن‌ها عبارتند از: درمان سرفه و سرماخوردگی، ضدعفونت، ضدنفخ، مقوی دستگاه گوارش و دستگاه ایمنی، ضدمیکروب و ویروس و درمان‌کننده مشکلات گوارشی مثل اسهال و دل‌پیچه. گیاه پنیرک یا امه‌کمه‌جی (*Malva sylvestris* L.) نیز از ضریب اهمیت دارویی بومی بالایی برخوردار است. تاثیرات دارویی این گیاه برای اغلب افراد این منطقه شناخته شده است. گیاه پنیرک سرشار از موسیلاژ، لعاب، فلاوونوئیدها،

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

تانن و رنگدانه آنتوسیانین است. در درمان سرماخوردگی و سرفه، گلودرد و عفونت کاربرد موثری داشته، تب‌بر و نرم‌کننده سینه است. باعث کاهش ناراحتی‌های گوارشی می‌شود. خونریزی قاعدگی را در زنان کم می‌کند و کرم‌کش و ضدعفونی‌کننده است. از دیگر گیاهان مهم دارویی خودرو در زنجان که به وفور توسط زنان مصاحبه‌شونده ذکر و به خواص آن‌ها اشاره شد می‌توان به گیاهان بومادران، ختمی، سیر، سنجد، پونه، کاکوتی، نعنا، یونجه، کاسنی و خاکشیر اشاره کرد. ختمی (*Althaea officinalis* L.)، گیاه دیگری از تیره پنیرکیان است و خواص ارزشمند پنیرک را داراست. بومادران و کاسنی از خانواده کاسنیان هستند. گیاه بومادران (*Achillea millefolium* L.) کاربردهای گوارشی متعددی داشته و تقویت‌کننده دستگاه ایمنی است. کاسنی (*Cichorium intybus* L.)، گیاه ارزشمندی برای درمان ناراحتی‌های کبدی و بیماری آبله مرغان است و در رفع عطش نیز موثر است. سیر گیاهی ارزشمند و حاوی ترکیبی به نام آلیسین است و خواص فراوانی دارد ازجمله ضدعفونی‌کننده بوده و مشکلات گوارشی را کاهش می‌دهد و چربی و فشارخون را نیز پایین می‌آورد. پونه ((*Mentha longifolia* L. (Hudson)، نعنا (*Mentha* × *piperata* L.) و کاکوتی (*Ziziphora clinopoides* Lam.) گیاهانی معطر از تیره نعنائیان بوده و در طب سنتی بومی زنان در شهرستان زنجان از ارزش دارویی و غذایی بالایی برخوردار هستند. حاوی ترکیبات موثره دارویی شامل ترپنوئیدها، روغن‌های اسانسی و تانن بوده، خاصیت میکروب‌کشی قوی دارند. مشکلات دستگاه هاضمه را کاهش می‌دهند. ضداسپاسم بوده مسکن درد و مدر هستند.

سنجد یا ایده (*Elaeagnus angustifolia* L.) گیاهی با تاثیرات دارویی طبیعی، حاوی تانن است و از مهم‌ترین خواص آن می‌توان به تقویت مفاصل، استخوان‌ها و پیشگیری از پوکی استخوان اشاره کرد. هم‌چنین، در درمان اسهال و مشکلات گوارشی نیز کاربرد دارد. خاکشیر (*Descurainia Sophia* (L.) Webb ex Prantl) گیاه دارویی رایج دیگر در منطقه زنجان است. این گیاه در رفع عطش و تشنگی مورد مصرف داشته و مقوی معده و دستگاه گوارش است، به‌دلیل دارا بودن موسیلاژ، از ایجاد یبوست و کندی حرکات روده‌ها جلوگیری می‌کند و ضدسرفه و تب‌بر نیز است. یافته‌های حاصل از پژوهش حاضر نشان دادکه بیشترین اندام‌های گیاهی مورد استفاده، اندام‌های گل، برگ و بذر بودند. نتایج مشابه با یافته‌های این تحقیق در مطالعات محققان دیگری در منطقه نمارستاق آمل، سجاسرود در استان زنجان، بهبهان، مراتع زبرخان نیشابور، الشتر لرستان، ماهنشان در استان زنجان و راز و جرگلان در خراسان شمالی نیز به‌دست آمده است (حیدری و همکاران، ۱۳۹۳؛ سعادت‌پور و همکاران، ۱۳۹۶؛ رزمجویی وهمکاران، ۱۳۹۶؛ حسینی و همکاران، ۱۳۹۸؛ مهرنیا و حسینی، ۱۳۹۹؛ طغرانگار و همکاران، ۱۳۹۹؛ آروین و فیروزه، ۱۴۰۰). نظیر سایر مطالعات اتنوبوتانی در مناطق دیگر کشور نظیر نکا در استان مازندران، عجب‌شیر در استان آذربایجان شرقی، سجاسرود در استان زنجان، بهبهان در استان خوزستان و راز و جرگلان در استان خراسان شمالی، رایج‌ترین روش‌های مصرف گیاهان دارویی به‌صورت‌های جوشانده و دم‌کرده و خام و تازه‌خوری بوده است (قلی‌پور و همکاران، ۱۳۹۳؛ مالکی خضرلو و همکاران، ۱۳۹۵؛ سعادت‌پور و همکاران، ۱۳۹۶؛ رزمجویی وهمکاران، ۱۳۹۶؛ طغرانگار و همکاران، ۱۳۹۹؛ آروین و فیروزه، ۱۴۰۰). برطبق اظهارات زنان مصاحبه‌شونده در پژوهش حاضر، پرکاربردترین خواص درمانی گیاهان دارویی زنجان، درمان ناراحتی‌های گوارشی مختلف و هم‌چنین تقویت‌کننده دستگاه هاضمه بوده است. اختلالات گوارشی از رایج‌ترین انواع اختلالات جسمی در ایران محسوب می‌شوند. این نوع اختلالات با عنوان دسته‌ای از پربسامدترین شکایات جسمی، نمونه‌ی مشهوری از ارتباط اضطراب با سلامت جسمانی است. تخمین زده می‌شود که حدود ۷ تا ۱۲ درصد تمام مراجعات به پزشکان به علائم و اختلالات گوارشی مربوط است (امیدی و همکاران، ۱۳۹۸). شیوع بالای استرس‌ها و تنش‌های زندگی عامل مخربی بر سلامت اندام‌های دستگاه هاضمه است و علائمی چون ریفلاکس اسید معده، زخم معده، سندروم روده تحریک‌پذیر، التهاب روده، تهوع و یبوست از علائم شایع گوارشی در مناطق مختلف کشور از جمله زنجان است. یافته‌های مشابه با تحقیق حاضر در مطالعات انجام‌یافته در مناطق دیگر کشور نیز دیده می‌شود (دولتخواهی و قربانی نهوجی، ۱۳۹۲؛ فروزه و همکاران، ۱۳۹۳؛ مرادی و همکاران، ۱۳۹۳؛ تبد و جلیلیان، ۱۳۹۴؛ حاتمی و زاهدی‌فر، ۱۳۹۵؛ بی باک و مقبلی هنزائی، ۱۳۹۶؛ حسینی و همکاران، ۱۳۹۸؛ آروین و فیروزه، ۱۴۰۰؛ سعادتی و همکاران، ۱۴۰۲).

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

از مجموع ۱۹۳ گونه گیاهی دارویی، ۸۸ گونه دارای ترکیباتی هستند که خواص ضدمیکروبی، ضدکرم، ضدعفونی‌کننده و ضدویروس داشته‌اند. مطابق با اظهارنظر زنان مصاحبه‌شده در این تحقیق، ۶۰ گونه گیاهی برای درمان بیماری‌های متابولیکی مثل بیماری‌های کبدی و همین‌طور به عنوان سم‌زدا و صفرابر مورد استفاده قرار می‌گیرند. در گفت‌وگو با زنان در زنجان مشخص گردید که برخی گیاهان به‌صورت ترکیبی مورد استفاده قرار می‌گیرند. به‌عنوان نمونه، به‌منظور درمان سرماخوردگی، سرفه و گلودرد، گیاهان آویشن (*Thymus kotschyanus* Boiss. & Hohen)، پونه (*Mentha longifolia* L. Hudson))، مرزه (*Satureja hotensis* L.) به همراه زنجبیل (*Zingiber officinale* Rosc.) و عناب (*Ziziphus jujuba* Miller) مصرف می‌شود. هم‌چنین، بومادران (*Achillea millefolium* L.)، چای کوهی (*Stachys lavandulifolia* Vahl) ، مریم‌گلی (*Salvia macrosiphon* Boiss.) و کاسنی (*Cichorium intybus* L.) به‌صورت ترکیبی برای درمان ناراحتی‌های گوارشی استفاده می‌شوند. چای کوهی (*Stachys lavandulifolia* Vahl)، به‌لیمو (*Aloysia citrodora* Palau)، گل‌گاوزبان (*Echium amoenum* Fisch. & C.A.Mey.) و بابونه (*Chamaemelum nobile* (L.) All.) برای رفع ناراحتی‌های عصبی و افسردگی مصرف می‌شوند. زنجبیل (*Zingiber officinale* Rosc.)، هل (*Elettaria cardamomum* (L.) Maton)، عناب (*Ziziphus jujuba* Miller) و آویشن (*Thymus kotschyanus* Boiss. & Hohen) نیز برای درمان ناراحتی‌های ویروسی استفاده می‌شوند.

نتیجه‌گیری کلی

مصاحبه با زنان در شهرستان زنجان اطلاعات ارزشمندی در مورد دانش بومی آن‌ها از گیاهان دارویی رایج در منطقه، کاربردهای طبی سنتی و روش‌های مصرف را آشکار ساخت. کاربرد ۱۹۳ گونه گیاه دارویی که برای درمان طیف قابل توجهی از اختلالات و ناراحتی‌های مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد نشان‌دهنده جایگاه پررنگ گیاهان در طب بومی محلی منطقه مورد مطالعه است. شایسته است اطلاعات مفید دارویی زنان شهرستان زنجان حفظ شده و مستند گردد. مطالعه حاضر نشان داد که در این منطقه از کشور ظرفیت زیادی برای اشتغال‌زایی و راه‌اندازی کسب‌وکارهای مرتبط با گیاهان دارویی و استخراج ترکیبات موثر آن‌ها وجود دارد که نیازمند حمایت مسئولان شهری و استانی است.

تضاد منافع

نویسندگان مقاله حاضر اعلام می‌کنند که یافته‌های این پژوهش و مقاله تضاد منافعی در برندارد.

تشکر و قدردانی

نویسندگان این مقاله از زنان محترم شهرستان زنجان بابت همکاری در اجرای پژوهش و ارائه اطلاعات محلی دارویی گیاهان کمال تشکر را دارند.

منابع

آروین، پ.، فیروزه، ر. ۱۴۰۰. اتنوبوتانی گیاهان دارویی منطقه راز و جرگلان در استان خراسان شمالی، نشریه علمی تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران، جلد ۳۷، صفحات ۹۰۷-۸۷۳.

اسدی، م.، رمک معصومی، ع. ا.، جمزاد، ز.، مظفریان، و. ا. ۱۳۶۷-۱۳۹۶. فلور ایران، انتشارات موسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور.

امیدی، ا. ا.، خاتم‌ساز، م.، ذوالفقاری، ب. ۱۳۹۱. اتنوبوتانی، رویدادی مبتنی بر بازنویسی علمی روایت‌های مردمی، مجله طب سنتی اسلام و ایران، جلد ۳، صفحات ۶۱-۵۱.

امیدی، ا. ا.، قربانی، ن.، فروتن، م.، جوادی، ا. ح.، کاشانکی، ح. ۱۳۹۸. رابطه بین اضطراب و سرکوبی با توجه به نقش واسطه‌ای خودشناسی انسجامی در بیماران مبتلا به اختلال گوارشی، جلد ۸، صفحات ۳۴-۲۷.

بهرامی، ب.، کلامی، پ. ۱۳۹۱. معرفی گیاهان دارویی مراتع کوهستانی شمال غرب ایران با تاکید بر دانش بومی و سنتی (مطالعه موردی: اکوسیستم مرتعی خرابه سنجی ارومیه)، فصلنامه علمی پژوهشی اکوسیستمهای طبیعی ایران، جلد ۳، صفحات ۶۹-۵۹.

بی‌باک، ح.، مقبلی هنزائی، ف. ۱۳۹۶. جمع‌آوری، شناسایی و استفاده سنتی و بومی گیاهان دارویی در شهرستان جیرفت، فصلنامه گیاهان دارویی، جلد ۴، صفحات ۱۴۱-۱۱۶.

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

تبد، م. ع.، جلیلیان، ن. ۱۳۹۴. مطالعه اتنوبوتانیکی گیاهان دارویی منطقه زریوار شهرستان مریوان، فصلنامه گیاهان دارویی، رویش روانشناسی، جلد ۲، صفحات ۷۵-۵۵.

حاتمی، ا.، زاهدی‌فر، م. ۱۳۹۵. بررسی اتنوبوتانی منتخبی از گیاهان دارویی شهرستان فسا در استان فارس، مجله طی سنتی اسلام و ایران، جلد ۷، صفحات ۹۵-۸۹.

حسینی، م.، فروزه، م. ر.، بارانی، ح. ۱۳۹۸. شناسایی و بررسی اتنوبوتانی منتخبی از گیاهان دارویی شهرستان نیشابور، (مطالعه موردی: مراتع زبرخان)، فصلنامه گیاهان دارویی، جلد ۲، صفحات ۲۳۱-۲۱۲.

حسینی، س.، حشمتی، غ. ع.، فروزه، م. ر.، کرمی، پ. ۱۴۰۰. دانش بومی گیاهان دارویی کوهستان و دهستان آبیدر سنندج، دوفصلنامه علمی دانشهای بومی ایران، جلد ۸، صفحات ۳۴۳-۳۹۵.

حیدری، ع.، زالی، س. ح.، حیدری، ق. ا. ۱۳۹۳. گیاه‌مردم‌نگاری منطقه ییلاقی نمارستاق، شهرستان آمل (استان مازندران)، مجله طب سنتی اسلام و ایران، جلد ۵، صفحات ۳۳۹-۳۳۰.

خالقی، ب.، عواطفی همت، م.، شامخی، ت.، شیروانی، ا. ۱۳۹۴. دانش اکولوژیک سنتی مردم محلی از خواص دارویی گیاهان علفی و بوته‌ای در حوزه ایلگنه‌چای ارسباران، دو فصلنامه دانشهای بومی ایران، جلد ۲، صفحات ۲۳۴-۲۰۳.

دلفان، ا.، خدایاری، ح.، عزیزی، خ. ۱۳۹۸. اتنوبوتانی گیاهان دارویی بومی در مناطق زاغه و پیرانشهر، استان لرستان، ایران، فصلنامه اکوفیتوشیمی گیاهان دارویی، جلد ۷، صفحات ۸۳-۶۴.

دولتخواهی، م.، قربانی نهوجی، م. ۱۳۹۲. معرفی گیاهان دارویی پرمصرف شهرستان دشتستان در استان بوشهر با تاکید بر کاربرد سنتی، فصلنامه گیاهان دارویی، جلد ۲، صفحات ۱۰۶-۸۵.

رزمجویی، د.، زارعی، ز.، آرمند، ر. ۱۳۹۶. مطالعه اتنوبوتانی (شناسایی، خواص درمانی و نحوه استفاده) برخی گیاهان دارویی شهرستان بهبهان، استان خوزستان، فصلنامه گیاهان دارویی، جلد ۴، صفحات ۵۰-۳۳.

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی شهری استان زنجان، دفتر برنامه و بودجه، ۱۳۸۶، مطالعات برنامه‌ریزی فضایی استان زنجان، ۳۹۴ صفحه.

سجادی، س. ا.، بتولی، ح.، قنبری، ع. ۱۳۹۰. جمع‌آوری و بررسی مصارف سنتی متخبی از گیاهان شهرستان کاشان، مجله طب سنتی اسلام و ایران، جلد ۲، صفحات ۲۹-۳۶.

سعادت‌پور، م.، بارانی، ح.، عابدی سروستانی، ا.، فروزه، م. ر. ۱۳۹۶. بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی سجاسرود (استان زنجان)، داروهای گیاهی، جلد ۸، ۱۹۳-۱۸۵.

سعادتی، ر.، ستاریان، ع.، دانشور، ا.، امینی، ا. ۱۴۰۲. گیاه‌قوم‌شناسی (با تاکید بر کاربرد دارویی) گیاهان شرق استان گلستان (اقوام ترکمن)، نشریه علمی تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران، جلد ۳۹، صفحات ۳۷-۱۶.

طغرانگار، ز.، وفادار، م.، قربانی نهوجی، م. ۱۳۹۹. مطالعه اتنوفارماکولوژی گیاهان دارویی موثر در درمان بیماری های گوارشی شهرستان ماهنشان، فصلنامه گیاهان دارویی، جلد ۱۹، صفحات ۲۹۰-۲۶۶.

فروزه، م. ر.، حشمتی، غ. ع.، بارانی، ح. ۱۳۹۳. جمع‌آوری و بررسی اتنوبوتانی منتخبی از گیاهان استان کهگیلویه و بویر احمد، مجله طب سنتی اسلام و ایران، جلد ۵، صفحات ۱۳۹-۱۳۱.

قهرمان، ا.، عطار، ف. ۱۳۸۰. تنوع زیستی گونه های گیاهی ایران، موسسه انتشارات دانشگاه تهران، ۲۱۴ صفحه.

گلچین، ا. ۱۳۸۶. گزارش طرح تاثیر فلزات سنگین بر روی مراتع و دام های استان زنجان، سازمان جهاد کشاورزی، مرکزتحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان زنجان، ۱۰۳ صفحه.

مالکی خضرلو، س.، انصاری اردلی، س.، مالکی خضرلو، م. ۱۳۹۵. مطالعه اتنوبوتانی و مصارف سنتی برخی گیاهان دارویی شهرستان عجب‌شیر، مجله طب سنتی اسلام و ایران، جلد ۷، صفحات ۵۰۶-۴۹۹.

مرادی، ل.، دولتخواهی، م.، دارابی، ح.، نبی‌پور، ا. ۱۳۹۳. اتنوفارماکولوژی گیاهان دارویی بندر گناوه، دوماهنامه طب جنوب، جلد ۱۷، صفحات ۹۷۳-۹۵۹.

مظفریان، و. ا. ۱۳۸۸. فرهنگ نام‌های گیاهان ایران، انتشارات فرهنگ معاصر، ۷۴۰ صفحه.

مظفریان، و. ا. ۱۳۸۹. درختان و درختچه‌های ایران، انتشارات فرهنگ معاصر، ۱۴۷۰ صفحه.

مظفریان، و. ا. ۱۳۹۰. رده‌بندی گیاهی، انتشارات امیرکبیر، ۶۲۰ صفحه.

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

مظفریان، و. ا. ۱۳۹۷. شناخت گیاهان دارویی و معطر ایران، انتشارات فرهنگ معاصر، ۱۴۴۴ صفحه.

موسوی، ا. ۱۳۸۳. گیاهان دارویی استان زنجان، نشریه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران، جلد ۲۰، صفحات ۳۶۸-۳۴۵.

مهرنیا، م.، حسینی، ز. ۱۳۹۹. مطالعه اتنوبوتانی گیاهان دارویی بومی منطقه الشتر (لرستان)، مجله طب سنتی اسلام و ایران، جلد ۱۱، صفحات ۱۱۲-۸۱.

میردیلمی، س. ز.، حشمتی، غ. ع.، بارانی، ح. ۱۳۹۳. مطالعه اتنوبوتانی و اتنواکولوژی گونه‌های دارویی کچیک (مطالعه موردی مراتع کچیک در شمال شرق استان گلستان)، دو فصلنامه دانشهای بومی ایران، جلد۲، صفحات ۱۵۴-۱۲۹.

میرشکار، م.، ابراهیمی، م.، آجورلو، م. ۱۳۹۷. مطالعه اتنوبوتانی و مصارف سنتی برخی گیاهان دارویی شهرستان خاش، مجله طب سنتی اسلام و ایران، جلد ۹، صفحات ۳۷۰-۳۶۱.

وفادار، م.، طغرانگار، ز. ۱۳۹۹. مطالعه اتنوبوتانی برخی از گیاهان دارویی شهرستان ابهر، استان زنجان، فصلنامه گیاهان دارویی، جلد ۱۹، صفحات ۵۴-۳۰.

Al-Robai, S.A., Ahmed, A.A.E., Mohamed, H.A., Ahmed, A.A., Zabin, S.A., Alghamdi, A.A.A. 2022. Qualitative and Quantitative Ethnobotanical Survey in Al Baha Province, Southwestern Saudi Arabia. Diversity, 14(867): 1-25.

APG IV, 2016, An update of the Angiosperm phylogeny group classification for the orders and families of flowering plants: APG IV. Botanical Journal of the Linnean Society, 181(1): 1-20.

Davis, P. (ed.) 1965-1988. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Edinburgh University Press, Scottland, Vols. 1-10.

Hao, D.C., Xiao, P.G. 2020. Pharmaceutical resource discovery from traditional medicinal plants: Pharmacophylogeny and profiling of *Prosopis cineraria* and in vitro assessment of antioxidant and anti-ulcerogenicity activities. Phytomedicine Plus, 3(3): 1-15.

Rechinger, K.H. (ed.) 1963-2005. Flora Iranica. Akademische Druck-und Verlagsanstalt, Austria, Vols. 1-176.

Townsend, C.C., Guest, E., Al-Ravi, A. 1966 – 1985. Flora of Iraq. Ministry of Agriculture and Agrarian Reform of the Republic of Iraq, Iraq, Vols: 1 – 9.

Vitalini, S., Iriti, M., Puricelli, C., Ciuchi, D., Segale, A., Fico, G. 2013. Traditional knowledge on medicinal and food plants used in Val San Giacomo (Sondrio, Italy)-an alpine ethnobotanical study. Journal of Ethnopharmacology, 145(2): 517-529.

pharmacophylogenomics. Chinese Herbal Medicines, 12(2): 104-117.

Harshberger, J.W. 1896. The purposes of ethno-botany. Botanical Gazette, 21(3), 146-154.

Komarov V.L., Shishkin B.K. (eds.) 1963 – 1974. Flora of USSR. Keter and IPST press, Israel, Vols: 1 – 32.

Mishra, B. 2023. Assessment of Plant Diversity: A Medicinal, Conservational and Environmental Study. Asian Journal of Biology, 18(1): 39-57.

Moghanloo, L., Ghahremaninejad, F., Vafadar M. 2019. Ethnobotanical study of medicinal plants in the central district of the Zanjan county, Zanjan province, Iran. Journal of Herbal Drag, 9(3): 121-131.

Pandey, V., Patel, S., Danai, P., Yadav, G., Kumar, A. 2023. Phyto-constituents

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]

Ethnobotanical Study of some Medicinal plants Based on Indigenous knowledge of women in Zanjan city

Zohreh Toghranegar[1], Mahnaz Vafadar*[1]

[1]Assistant Professor, Department of Biology, University of Zanjan, Zanjan, Iran

Received: 2023/12/14; Accepted: 2024/07/06

Abstract

The traditional use of indigenous medicinal plants for therapeutic purposes has a long history in Zanjan province. The present study was conducted in order to obtain the local knowledge of women about the medicinal plants of the region and their therapeutic effects.This study was managed by collecting, pressing and scientific identification of the plants, a qualitative-questionnaire study was conducted with a semi-structured interview on a statistical population consisting of 90 women in three parts of Zanjan city during the years 2022-2023. In order to investigate and compare the medicinal importance of the studied plants, the relative frequency of citation (RFC) was calculated for all species. The results of this research indicated the use of 193 plant species belonging to 47 families. The largest plant families included Asteraceae with 32 species, Lamiaceae with 21 species, Apiaceae with 18 species, Rosaceae with 15 species, and Fabaceae and Brassicaceae with 12 plant species each. *Nasturtium officinale* R.Br., *Stachys lavandulifolia* Vahl, *Thymus kotschyanus* Boiss. & Hohen. and *Malva sylvestris* L. had the highest RFC coefficient (1). The most important organs used in medicinal plants are flowers, leaves, seeds, fruits and vegetative parts and the most important medicinal and therapeutic cases mentioned by the interviewees in this research are: pain reliever for digestive disorders and tonic for the digestive system, antiseptic and anthelmintic applications, treatment of liver diseases and liver tonic, treatment of respiratory disorders, pain reliever and antispasmodic applications and treatment of skin discomforts The findings of this research showed that high diversity of native medicinal plants in Zanjan province and it makes nessesity to protect this valuable biological reserve even more obvious.

***Keywords*:** Traditional medicine, Disease, Women

*Corresponding author: vafadar@znu.ac.ir

[Downloaded from pec.gonbad.ac.ir on 2026-11-19]